

preobrazba brez odlašanja

(foto Miško Kranjec)

Koliko strojnih inženirjev potrebuje delovne organizacije v Sloveniji? Koliko naj letno diplomira pravnikov, da glede na potrebe ne bo ne preveč ne premalo? Koliko bi letno potrebovali novih diplomiranih ekonomistov, koliko učiteljev telesne vzgoje in razrednih učiteljev, koliko administrativnih tehnikov, medicinskih sester, gradbenih in strojnih tehnikov, prodajalcev, šivilj, avtomehaničev?

Pogled v tabele, ki jih je pripravila Zveza skupnosti za zaposlovanje, odkrije zanimive reči. Analizirali so letne potrebe po delavcih v SR Sloveniji v letu 1976, pogledali število srednješolcev in visokošolcev, ki so v tem letu končali šolanje, ter podatke primerjali. Glede dinamike zaposlovanja je bilo to leto umirjeno, v povprečju je bilo zaposlenih 696.443 delavcev, zaposlenost pa se je v primerjavi z letom 1975 povečala 2,8%.

V letu 1976 je, kot kaže omenjena analiza, slovensko visoko šolstvo dalo 184 višješolskih diplomantov strojništva in 111 visokošolskih diplomantov strojništva. Zaposlili so se je v tem letu v Sloveniji 126 strojnih inženirjev z izobrazbo višje šole in 108 diplomiranih inženirjev strojništva. Z drugimi besedami: priliv iz šol je bil večji od priliva v zaposlitev, kar zlasti velja za diplomante strojništva na stopnji višje šole. Lahko bi domnevali, da so nadaljevali študij ali pa se nemara zaposlili v drugih strokah. Vsekakor je ob tem zanimiv podatek, da je v tabeli letnih potreb po delavcih in pripravnikih, ki so jih sporočile OZD, zapisano, da bi v tem letu OZD potrebovale 315 strojnih inženirjev in 482 diplomiranih strojnih inženirjev. Dinamika zaposlitve se torej v tem primeru ne ujema s planiranimi potrebami po teh kadrih, obenem pa kaže, da tudi nima najboljše stika s prilivom števila diplomantov te stroke.

Poglejmo naprej, na primer potrebe po diplomiranih pravnikih: priliv iz šol 182 in v zaposlitev 115 (sporočene letne potrebe

OZD 554). Podatek za diplomirane ekonomiste: priliv iz šol 200 in priliv v zaposlitev 239 (letne potrebe 910); za razredne učitelje: priliv iz šol 103 in priliv v zaposlitev 82 (letne potrebe 232); medicinske sestre: priliv iz šol 361 in priliv v zaposlitev 511 (letne potrebe 561); avtomehaničji: priliv iz šol 836 in priliv v zaposlitev 801 (letne sporočene potrebe 303).

Analizirali in primerjali so priliv iz srednjih šol in priliv v zaposlitev pri 92 skupinah poklicev ter ugotovili, da se manjši ali večji kadrovski primanjkljaj kaže pri 54 skupinah poklicev, kadrovski presežek pa pri 38.

Pri višjih in visokih šolah se je presežek priliva diplomantov nad prilivom v zaposlitev javljal v 34 primerih, kadrovski primanjkljaj pa v 22 primerih od skupno 56 raziskovanih skupin poklicev. Večinoma so ti presežki ali primanjkljaji bili majhni, občutnejši so bili približno v desetini primerov. Iz obsežne analize med drugim ugotavljajo, da v SR Sloveniji razpolagamo s slovenskim delovnim potencialom, ki niti količinsko niti strukturno ne ustreza tako kratkoročnim kot tudi ne srednjeročnim potrebam. Glede na doseženo povprečno letno stopnjo rasti zaposlenosti v letu 1976 in ocene za leto 1977 so ugotavljali, da v SR Sloveniji zelo primanjkuje delavcev ozkega in širokega profila ter tudi delavcev s štiriletno srednjo šolo, medtem ko so opažali precejšen presežek delavcev z višjo in visoko izobrazbo.

Tako kažejo primerjalni podatki med številom diplomantov in številom novo zaposlenih v istem letu. Primerjava z letnimi potrebami OZD pa bi najbrž pokazala, da potrebe vselej niso pokrite, da se v posameznih primerih bistveno razhajajo z dejanskim prilivom kadrov v zaposlitev in da je zato vprašanje, če so potrebe po kadrih v vseh primerih tudi realno postavljene. Kajti poznamo posamezne konkretne pri-

mere, ko je tovarna šolala ob delu nad 10 organizatorjev dela, po inženirjih strojništva, na primer pa ni čutila prevelike potrebe; ko so v kakšni stroki plansko ugotavljali precejšnje potrebe po kadrih določenega profila, zaposlili jih pa niso mogli takoj, ko so prišli iz šol; vemo, da se mlad diplomant srednje, pa tudi višje in visoke šole včasih težko takoj zaposli, ker OZD iščejo zlasti ljudi z hekaljetnimi izkušnjami. Vemo seveda tudi, da pri nas se zmeraj diploma na papirju veliko velja, da je nasploh lažje dobiti dobro službo z diplomom višjega ranga – če se medtem stvari ne spremenijo in nenadoma postane kandidatov za taka prazna delovna mesta preveč. To pa se dandanes že dogaja, saj kaže, da se v zadnjih nekaj letih med brezposelnimi v SRS povečuje delež brezposelnih s strokovno izobrazbo (znižalo pa se je število iskalcev zaposlitve ozkega profila). Poznamo nadalje opozorila, da delavci iz proizvodnje radi uhajajo na delo zunaj proizvodnje in da pot tja v dosti primerih vodi tudi preko študija ob delu. Vemo, da številni novi proizvodni obrati v manj razvitih območjih dajejo možnost zaslužka precejšnjemu številu ljudem ozkih poklicnih profilov.

Analiza o dosedanjem izvajanju srednjeročnega plana SR Slovenije, ki jo je pripravil Zavod SRS za družbeno planiranje, med drugim navaja podatek, da so delavci s poklicni ozkega profila udeleženi v gospodarstvu z okoli 53 odstotki, v povprečju v SRS pa z okoli 50 odstotki. Vemo tudi, da je odstotek zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo v SR Sloveniji razmeroma nizek, pod jugoslovanskim povprečjem.

Na eni strani – tako kažejo razne razprave – imamo opraviti z rastjo služb, ki niso neposredne proizvodne narave (v njih se pogosto koncentrirajo strokovni kadri), z druge strani pa se izobrazbena struktura delavcev v proizvodnji bistveno še ne izboljšuje. Če omenjena analiza doseda-

nega izvajanja srednjeročnega družbenega plana SR Slovenije zato med drugim ugotavlja, da se prepočasno odpirajo produktivnejša, po delu in znanju zahtevnejša delovna mesta in da se zato raven strokovnosti delavcev le počasi izboljšuje. To povezuje z dejstvom, da modernizacija in avtomatizacija proizvodnih procesov zaostaja in da je organizacija dela še vedno slaba in pogosto neracionalna. Posledica prepočasnega uveljavljanja kvalitativnih dejavnikov razvoja pa je nizka rast proizvodnje, v nekaterih dejavnostih opažajo celo stagnacijo. In če omenjena analiza na nekem drugem mestu ugotavlja, da bodo na letošnje rasti industrijske proizvodnje in celotnega družbenega proizvoda vplivali zlasti povečana investicijska aktivnost, številne nove industrijske zmogljivosti, povečan inozemski turistični priliv, v kmetijstvu pa ugodnejša letina in učinkiti izvajanja dogovora o razvoju agrokompleksa, ki so najbrž v tem videti predvsem rezultate, ki so bolj posledica ekstenzivnosti in nekaterih objektivnih okoliščin, ne pa zlasti posledica boljše kakovosti dela. V kvaliteti dela je potemtakem naša velika, še premalo izkoriščena rezerva, in z njo se kljub večjim velikim besedam najbrž vendarle še premalo intenzivno ukvarjamo.

Znanje je eden izmed izredno kvalitetnih gibal našega gospodarskega in družbenega razvoja, toda ne kakršnega koli znanja. Imamo razvojne načrte – vsaka tozda naj bi ga imela – ki upoštevajo tudi načrt kadrovskih potreb in faktor znanja. Vendar pa so ti načrti še dostikrat preveč formalni in tudi še odtujeni od stvarnih odnosov, da bi že zmogli v prodajni ceni nekega izdelka opredeliti tudi dejanski delež znanja in nenazadnje tudi učiteljevega dela, če stvar nekoliko poenostavimo.

Potemtakem je sedanja reforma vzgojnoizobraževalnega sistema in uvajanje sistema usmerjenega izobraževanja za nekatere še zmeraj

nekakšna «šolska» zadeva, ki z investicijo v tovarniške stroje, s prepolnimi skladišči, s težavnim plasmajem naših izdelkov na zunanjem trgu, z osebnim dohodkom delavcev v kmetijstvu in gostinstvu po njihovem mnenju nima nobene praktične zveze. Ne dojamemo, da razprava o vzgojnoizobraževalnih programih, o njihovi vsebini in financiranju, o usmerjanju mladine in zaposlenih v izobraževanje ni nekaj, kar se na delavskih svetih lahko opravi v desetih minutah – »po dolžnosti« marveč nekaj, na kar se ali naj bi se močno opiral njihov lastni gospodarski razvoj in tudi razvoj družbenih, samoupravnih odnosov.

Ni naključje, da o teh vprašanjih s poudarkom govorimo prav v tem času. Nedavna razprava na 11. kongresu ZKJ in 8. kongresu ZKS je med drugim ugotavljala, da je dosledna izvedba reformnih odnosov na vzgojnoizobraževalnem področju – še zlasti v usmerjenem izobraževanju – naš veliki dolg 10. kongresu ZKJ. Opozarjala je, da razprav o izvedbi vsebinske preobrazbe izobraževalnega sistema in o uresničenju novih družbenoekonomskih odnosov za to področje še nismo dovolj prenesli v organizacije združenega dela, kjer naj bi o teh vprašanjih razpravljali ne kot o bolj ali manj dobroslošnem gostu, marveč kot o delu svojega lastnega gospodarskega in samoupravnega razvoja. Opozarjala je, da marksistična vzgoja ne more biti nekakšen šolski predmet, marveč bi že davno morala biti prežeto z marksistično idejnostjo celotno vzgojnoizobraževalno delo, ne le v učilnici, marveč v vsem strokovnem in samoupravnem delovanju vzgojnoizobraževalne organizacije in v odnosih zunaj nje, tudi na delovni praksi učencev.

Če bi tako bilo povsod, se danes ne bi toliko ukvarjali s še zmeraj neurejenimi pojavi vključevanja novincev v vzgojnoizobraževalno delo, s pretiranimi pritiski na šolske smeri,

ki izobražujejo za neproizvodne poklice in z izrazitim pomanjkanjem vpisa na izobraževalne smeri za prekatere proizvodne poklice, z raznimi slabostmi pri razvijanju študija ob delu in iz dela, s preslabo razvitimi povezavami izobraževanja in dela, z neučinkovitim usmerjanjem v šolo in poklice, s premalo razvitim delovanjem samoupravnih interesnih skupnosti za usmerjeno izobraževanje, z dokaj močnimi ostanki proračunske miselnosti in z občutnimi zamudami pri uvajanju preobrazbe vzgojnoizobraževalnega sistema, še zlasti v usmerjenem izobraževanju.

Ne gre le za to, da naj bi prihodnje jesen v srednjem šolstvu v prvih letnikih že prešli na sistem usmerjenega izobraževanja in da nas dotlej čakajo še izredno obsežne in zahtevne priprave. Niti ne gre zgolj za to, da se do teh nalog, ki so za naš družbenoekonomski razvoj med najpomembnejšimi, obnašamo v praktičnem življenju dostikrat še dokaj neprizadeto. Gre predvsem za to, da je naš gospodarski in družbeni razvoj tesno povezan tudi s tokovi na vzgojnoizobraževalnem področju. Z razvojem znanja delavcev – sedanjih in novih – je povezan razvoj samoupravnih odnosov, svobodne menjave dela, kakovosti dela, gospodarskih učinkov na domačem in mednarodnem tržišču. Ne kaže ob tem pozabljati, da SR Slovenija nima niti bogatih surovinskih baz niti obilice lastnega delovnega potenciala in da je zato njen razvoj usodno odvisen od znanja in njegove učinkovite izkoriščenosti. Kljub tem dejstvom pa ugotavljamo, da produktivnost zazdaj marsikje ni zadovoljiva, da se soočamo s pojavi upadanja gospodarske rasti v industriji, da v sedanjem petletnem obdobju najbrž ne bo v celoti dosežena predvidena rast proizvodnje.

Zato bomo morali bolj gledati na preobrazbo vzgoje in izobraževanja in na naloge, katerih izvedbo smo že predolgo odlašali.

Janko Svetina

Poštni predal 29 18

Okrogla miza v Mariboru
Polresnice zavirajo razvoj
ustvarjalnih sil 19

Marko Kos
Dve leti inovacij – čedalje
manj patentov

Stojan Žitko
Racionalizacija se ne začne
še pri zidarju 20

Bojana Jager
Kakšno informacijo
potrebuje tozd? 21

Šest pogledov na razorožitev
Med komaj prikritim
razočaranjem in
zadovoljstvom 22

Bogo Samsa
Brez pogajanj in
kompromisov z »listo za
Trst« 23

Jozo Puljizevič
Noč je moja

Predrag Matvejevič
Utopija in poetika
književnosti na levici 24

Branimir Nešović
Le delaj – se boš laže učil

Fedja Zimič
Delegati niso zadovoljni 25

Pisana beseda o novem
ekonomskem sistemu
Imperializem, monopolizem
in dolžnost sedme sile 26

Franček Saje
Nova, resničnejša podoba
belogardizma 27

Joža Vilfan
Iz neobjavljenih spominov

Vesna Marinčič
Premalo vemo o opeklinah 28

Miran Komac
Otok, star pol tisočletja

Jordan Sterle
Pismo s Kube 29

France Novšak
Herojski mikenski svet

Peter H. Pluess
Kultura proti dolarjem 30

Janez Odar
Ogroženi svet

Silvestra Rogelj
Kdo je več vreden: tiger ali
človek? 31

Beno Zupančič
Lepa Vida

Kazimierz Debnicki
Pomilostitve ne bo 32

Ni naključje, da smo se v več vprašanji, ki sta jih dodatno priročila minula kongresa slovenskih in jugoslovanskih komunistov, napotili prav v Maribor, kajti v občinski organizaciji zveze komunistov, ki šteje več kot enajst tisoč članov (s čimer se uvršča na prvo mesto v Sloveniji in med največje v državi), se mnogi aktualni problemi partijskega dela kažejo še posebej izrazito. O dosežkih, pomanjkljivostih in prizadevanjih mariborske zveze komunistov smo se pogovarjali s sekretarjem komiteja občinske konferenca ZKS Jožtom Florjančičem, z njegovim namestnikom Dragom Šorgom, sekretarjem konferenca ZK v Tovarni avtomobilov in motorjev Maribor Maksom Senico ter sekretarjem konferenca ZK v Elektrokovini Antonom Simoničem. Z Delove strani so v pogovoru sodelovali glavni urednik Jak Koprivica, vodja mariborskega dopisništva Marjan Kos in Boris Dolničar.

DELO: Kako si zveza komunistov v tem trenutku ustvarja in utrjuje svoje mesto znotraj samoupravnega sistema?

FLORJANČIČ: Zveza komunistov v Mariboru se je organizirala in v svojo odgovornost vključila v razpravo o kongresnih dokumentih. V tem okviru je bila velikoga pomena predvsem jasnejša opredelitev vloge zveze komunistov v samoupravni socialistični družbi. Zavedali smo se, da gre pri resoluciji in statutu za izredno važno vsehbinsko povezavo v tem smislu, da se temeljna dejavnost ZK prenese v osnovne organizacije, kjer so tudi izhodiščne idejno-politične in družbene naloge zveze komunistov v tem in naslednjem obdobju. To pa je zaradi naše specifičnosti, naše velikosti in organizacijske razvejaniosti prišlo še toliko bolj do izražaja.

ŠORGO: Blizu 75 odstotkov osnovnih organizacij na področju gospodarstva je povezanih v konferencah in svetih. V Mariboru smo že prej domeli, da to niso organi, preko katerih bi lahko komunicirali, ampak da je primarna komunikacija vedno osnovna organizacija — občinski komitej oziroma občinska konferenca; kljub temu, da smo v zadnjih letih nanovo ustanovili več kot 250 osnovnih organizacij.

DELO: To pomeni, da ste novo statutarno življenje vpeljali v pogojih stare organiziranosti?

ŠORGO: Pri nas nismo imeli primerov, da bi se konference ali sveti začeli spreminjati v forume, marveč smo jih vseskozi pojmovali kot metodo dela. Nikdar nismo sklicevali samo sekretarjev konferenc kot nekakšno strukturo, ki bi predstavljala vmesno obliko za komuniciranje z osnovnimi organizacijami. Zato so me presenečale ugotovitve nekaterih razpravljalcev, ki so v bistvu partijo zapirali v neke sisteme, v katerih naj bi potem uveljavljali načelo demokratičnega centralizma. Pri tem so očitno pozabljali, da imamo enotno zvezo komunistov, enoten program in da je tudi vsak tozd sestavni del celotnega združenega dela.

DELO: Nekateri so menili, da pomeni uklinjanje tovarniških komitejev pravzaprav dezintegracijo delovne organizacije.

Se daleč do dohodkovnih odnosov

»V Tovarni avtomobilov in motorjev smo se veliko ukvarjali z uveljavljanjem dohodkovnih odnosov. Mislim, da smo še precej oddaljeni od nagajevanja po delu in normalnih dohodkovnih odnosov. V zvezi s tem smo imeli več tematskih sestankov, saj je bil ta pojem med ljudmi dokaj nejasen. Marsikdo je trdil, da smo dohodkovne odnose že uredili, kar pa je daleč od resnice. V TAM je osnova za dohodkovne odnose vzpostavitve ustreznejše organiziranosti. Še vedno nismo organizirani v smislu zakona o združenem delu, ampak gre največkrat za preoblikovanje starih delovnih enot v tozde. To povzroča vrsto težav in bolj ko uresničujemo zakon, otipljivjše postajajo je pomanjkljivosti.«

Maks Senica

FLORJANČIČ: Kjer je bil tovarniški komitej edina kohezivna sila, tam delovna organizacija ne sodi skupaj. Komunisti morajo prav pri povezavalnih tečajih v vseh smereh združenega dela odigrati avantgardno vlogo. Zavedam pa se, da so mnogi komunisti kot posamezniki za to vlogo tačas še premalo usposobljeni. Zato dostikrat pridejo pod vpliv parcialnih interesov tozda in ne vidijo širšega interesa. Tako nastajajo konflikti tudi znotraj zveze komunistov-takih delovnih organizacij in prav gotovo so v posameznih primerih tovarniški komiteji in konference — ob upoštevanju načela demokratičnega centralizma — odigrali zelo pozitivno vlogo.

DELO: Pogosto so to svojo vlogo opravljali direktivno in ne v smislu osveščanja tistih komunistov in sploh vseh članov kolektiva, ki v določem trenutku niso bili sposobni spoznati koristi povezovanja.

Bistvena je neposredna povezava z osnovnimi organizacijami

ŠORGO: Kjer je prišlo do sklepa na ravni konference ali komiteja, ena ali več osnovnih organizacij pa tega ni upoštevala, je to v resnici pomenilo odprt konflikt. S tem se pri nas nismo srečevali. Konference in komiteji so sprejemali sklepe, ki so jih osnovne organizacije vnašale v svoje delo, in nismo imeli primera, da bi kje rekli, da za kak sklep konference ne bi vedeli. Razen tega ta stališča osnovnih organizacij niso zavezovala. Na konferencah je prišlo dejansko le do dogovora; sklepi in stališča so bila bolj ali manj samo priporočila. Čeprav sem imel večjih občutek, da bi bilo dobro, ko bi sprejemali trdnjše sklepe, saj zgolj priporočila niso zagotavljala spremembo razmer.

SENICA: Naša organizacija TAM ima ob 6.760 zaposlenih nekaj več kot 600 komunistov v osemnajstih osnovnih organizacijah.

Aktualen pogovor

Polresnice zavirajo razvoj ustvarjalnih sil

Maribor mora biti politično in gospodarsko usmerjen v slovenski in jugoslovanski prostor, kar pomeni, da se vključuje v nastajanje skupnih konceptov in pri tem aktivno sodeluje

jah. Slednje so se doslej na ravni delovne organizacije združevale v konferenco, ki je imela svoj komitej, pri katerem delajo štiri komisije. Komitej ni bil niti enkrat prisoten kot izvršni organ v klasičnem smislu besede, ampak je bilo bistveno akcijsko delovanje. Gre predvsem za to, da skušamo ob najrazličnejših problemih (samoupravne organiziranosti, sistema nagajevanja po delu itd.) doseči, da pridejo ljudje s svojimi teženjami do izražaja. Tako smo dosegli vsebinske spremembe; ni šlo samo za oblikovanje pristopa in sklepe, ki bi bili sami sebi namen, ampak so bili osnova za akcije. To pa je terjalo tudi nekatere kadrovske spremembe, s katerimi smo poleg ostalega ponovno utrdili zaupanje delavcev do vodilne strukture, ki je bilo že zelo omajano. Dolgoletne in nikoli izpolnjene obljube so povzročile od-

lage. Zdaj si prizadevamo, da bi v osnovnih organizacijah dosegli večjo samostojnost in vsebinsko bogatejšo razpravo. Zato pa je treba imeti predvsem dovolj dobre kadre. Danes, v času visokega osebnega standarda, ljudje dostikrat neradi sodelujejo. Tako smo napravili pregledno aktivnost članov ZK in se zavzeli, da noben komunist ne more biti izvzet iz družbenega dogajanja. Vsak član ZK mora biti nekeje aktivno vključen, saj pride v pogojih delegatskega sistema in razvejanosti dejavnosti na terenu po poldrugih funkcijah in posameznika.

DELO: Žal se pogosto dogaja, da so nekateri člani ZK preobremenjeni s funkcijami, drugi pa »lenarijo«.

SENICA: Pri nas smo se oddelili, da bomo nekaj časa spremljali dejavnost posameznih članov ZK in izpeljavo osebne odgovornosti na vseh ravneh, predvsem pa v ZK, dosegli, da bo vsakdo vedel, kaj je njegova dolžnost. Še vedno je preveč primerov, ki mečejo slabo luč na ZK. Nekaj takih zgledov lahko večino, ki sicer dobro dela, popolnoma »popacka«.

DELO: V tako številni partijski organizaciji, kot je vaša, je vsekakor zahtevno delo akcije voditi tako, da pritegne večino članstva. Kakšna so prizadevanja mariborske zveze komunistov, da bi bilo čim več članov vključeno v tokove, ki zadevajo bodisi Maribor bodisi širše območje?

FLORJANČIČ: To bi pojasnil s dvema primeroma. Če je šlo za zahtevno politično problematiko v TAM, smo na komiteju oklevali, ali naj v času, ko se je položaj zaostri, gremo s tem na sejo občinskega komiteja ali ne. Oddelili smo se, da so komunisti v TAM sami odgovorni za situacijo pri njih in da so oni tisti, ki morajo s

Največja moč vodilne strukture je v razpolaganju z informacijami

DELO: Pri tem ima bržkone važno vlogo tudi informiranost ljudi.

SENICA: Če hočemo samoupravljati, razpravljati v sindikatu, zvezi komunistov ali na katerikoli ravni, moramo biti predvsem dobro informirani. Informiranost je prvi pogoj za samoupravno delovanje, vendar pa so informacije pogosto zelo skopne. Največkrat jih zadržujejo na ravni vodstvenih struktur, tembolj tiste, ki se nanašajo na poslovne odločitve. Največja moč vodilne strukture je bila in je ravno v razpolaganju z informacijami. Mi pa si prizadevamo, da pride informacija do slehernega delavca.

SIMONIČ: Informiranje je v največji meri odvisno od sposobnosti poslovalnih in strokovnih delavcev. Te informacije ne smejo biti namenjene le njim samim, ampak delavcem v tozdu in zato čim bolj enostavno napisane. Tudi ni nujno, da je vse napisano, še važnejša je živa beseda, zato mora poslovna struktura priti do delavca.

DELO: V tako številni partijski organizaciji, kot je vaša, je vsekakor zahtevno delo akcije voditi tako, da pritegne večino članstva. Kakšna so prizadevanja mariborske zveze komunistov, da bi bilo čim več članov vključeno v tokove, ki zadevajo bodisi Maribor bodisi širše območje?

FLORJANČIČ: To bi pojasnil s dvema primeroma. Če je šlo za zahtevno politično problematiko v TAM, smo na komiteju oklevali, ali naj v času, ko se je položaj zaostri, gremo s tem na sejo občinskega komiteja ali ne. Oddelili smo se, da so komunisti v TAM sami odgovorni za situacijo pri njih in da so oni tisti, ki morajo s

JOŽE FLORJANČIČ: »Lokalistične in druge težnje moramo normalno presojati ter z argumenti razrinkavati tista stališča, ki v samoupravnem sistemu nimajo možnosti realnega obstoja, ampak se lahko zadržujejo kvečjemu v kuloarjih.«

MAKS SENICA: »Delovanje in razvoja samoupravljanja si ne moremo predstavljati tako dolgo, dokler se bodo delavci bali svojih nadrejenih.«

por delavcev do vsega. Tako smo pomirili situacijo in ustvarili pogoje za normalno delo. Ljudje ne razmišljajo več o ustavitvah dela. Pogovarjamo se o samoupravno opredeljeni poti; in tiste, ki so bili pobudniki prekinitve dela, so sredine same izločile oziroma jih poklicale na odgovornost. S tem je zveza komunistov med delavci znova pridobila ugled. Za vsa izsiljevanja smo ugotovili, da so posledica neurjenih medsebojnih odnosov oziroma neobvladovanja situacije s strani vodstva. Ker so bili problemi razmeroma težki, smo morali poklicati na odgovornost posameznike, ki so bili povzročitelji nepravilnih medsebojnih odnosov. Po odprtih pogovorih smo naposled prišli do skupnega jezika.

O vseh kadrovskih spremembah smo razpravljali tako na široko in tako odkrito, da so ljudje komajda verjeli, da je to mogoče. Navajeni so namreč bili, da se o kadrovskih rešitvah govori na štiri oči, v zaprtih prostorih, potem pa se zahteva le formalni

Seja konference ni več posebni dogodek

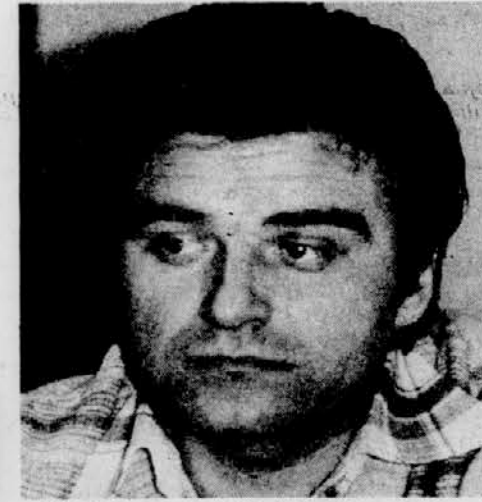
»V tako veliki partijski organizaciji kot je mariborska, smo morali ustvariti najbolj enostaven način, da bi vsaj približno ugotovili, kaj se v njej dogaja. Z novo občinsko konferenco smo prešli na tako metodo delovanja njenih članov, da je vsak zadolžen za dve do pet osnovnih organizacij, torej odgovoren za delo in neposredno povezavo. Moram reči, da je bila to precejšnija stimulacija za člane konference, ki se dodobra zavedajo svoje funkcije in vsi neposredno sodelujejo v delu organizacij, za katere so zadolženi. Znotraj občinske konference so člani razdeljeni v pet skupin, ki se pred vsako sejo konference dvakrat ali trikrat sestanejo. V teh skupinah pride do pogovora o problemih posameznih osnovnih organizacij. Seja občinske konference pomeni tako logičen zaključek predhodne aktivnosti. To ni več nek poseben politični dogodek, ko so na sejo prihajali člani, ne da bi mnogi med njimi vedeli, kaj se pravzaprav dogaja v »njihovih« osnovnih organizacijah. Konferenca ima 150, komitej pa 25 članov.«

Drago Šorgo

pristanek delavcev. Postavili smo tezo, da nihče ne more biti poslovodni organ, če ga kolektiv ne priznava, ne ceni, ne sprejema. V tem smislu smo izdelali obsežen kadrovski vprašalnik, ki ga izpolni osnovna organizacija, in pa vprašalnik, na katerega odgovarja kandidat sam. Najprej je bilo treba razjasniti pojem moralno-političnih kvalitiet; predvsem miselnost, da sodi sem delovanje v družbenopolitičnih organizacijah. Kajti vreme, da so moralno politične kvalitete strokovnost, dober odnos do ljudi, poštenost itd., torej celota vseh teh lastnosti. Premagati pa je bilo treba tudi strah pred tem, da se vodja za odkrito besedo delavcu tako ali drugače mašuje. Mislim, da si ne moremo predstavljati delovanja in razvoja samoupravljanja tako dolgo, dokler se bodo delavci bali svojih nadrejenih. Danes se že kažejo rezultati teh prizadevanj ZK, ki niso samo v zadovoljstvu delavcev, boljših proizvodnih rezultatih, marveč tudi v tem, da ni prikriivanja, nezaupanja itd.

DRAGO ŠORGO: »Razkorak med našim delom in dobro osnovno organizacijo je zmeraj velik, zato moramo začeti tam, kjer je treba uporabiti največ energije.«

ANTON SIMONIČ: »Članji zveze komunistov niso nič posebnega; njihova prednost je samo v tem, da imajo več obveznosti in odgovornosti.«

ŠORGO: V osnovnih organizacijah začne prevladovati miselnost, da morajo biti samostojen dejavnik v svojem okolju. Ta miselnost polagoma prodira v zavest in že lahko govorimo o uklinjanju nekaterih organizacijskih oblik. Vendar stojimo zdaj pred eno najbolj zahtevnih nalog — sleherno organizacijo moramo usposobiti za tako vlogo, kajti razkorak med našim delom in dobro je še zmeraj zelo velik. Zato se morajo obstoječi situaciji prilagoditi tudi metode dela občinskega komiteja. Začeti moramo tam, kjer je treba uporabiti največ energije, ne pa da vseh 450 osnovnih organizacij obravnavamo enako. Ze pred dvema letoma smo vpeljali poseben sistem, da bi ugotovili, kakšna je posamezna organizacija. Permanentno smo spremljali vsako od njih in izoblikovali preglednico s 160 vprašanji, ki se pojavljajo na dnevnih redih njihovih sej. Predvsem spremljamo sestanke, vsebino obravnavanih vprašanj.

DELO: Bolje bi bilo spremljati akcije.

ŠORGO: Tudi to delamo.

DELO: Koliko zveza komunistov v Mariboru odpira perspektivo in možnost, da se ljudje vključujejo v družbenopolitično in družbenoekonomsko življenje, ne glede na to, ali so formalni člani ZK ali ne?

Nekateri komunisti gledajo zviška na zadolžitve in delo v sindikatu

SIMONIČ: Najvažnejše področje družbenopolitičnega dela in prispevka h graditvi socialistične samoupravne družbe v organizacijah združenega dela je vsekakor sindikat. Sicer pa smo pri nas, v Elektrokovini, jasno povedali, da člani ZK niso nič posebnega; njihova prednost je pač v tem, da imajo več obveznosti in odgovornosti, da morajo biti najaktivnejši v sindikatih in drugod.

ŠORGO: V odnosu do sindikata je v ZK še precej sekaštva, saj gleda del komunistov zviška na zadolžitve in delo v tej organizaciji. Ponekod se že dolga leta srečujemo s situacijo, ko ima določen krog ljudi in funkcionarjev več čas le partijske, drugi pa vedno samo sindikalne funkcije. Poznam družbenopolitične delavce, ki so bili vseskozi sindikalni funkcionarji in ki nikoli niso imeli nič s partijo, partija pa

tudi nikoli nič z njimi. Nekateri so sindikalni funkcionarji že 20 let, zato ni čudno, da marsikdo le stežka dohaja nove spremembe.

DELO: Takšna množica komunistov, kot jih je v Mariboru, je gotovo najbolj neposredno odgovorna za politični položaj v občini in glede na vse specifičnosti Maribora tudi za politično stanje v republiki. Koliko občinsko vodstvo ZK in vsi komunisti vplivajo na politično klimo v tem trenutku, kje vidite najbolj nevarniške točke, kaj je po vašem mnenju tisto, kar lahko Maribor potegne naprej, in v čem vidi ZK korenine določenega nezadovoljstva, ki včasih spremlja Maribor, ko se primerja z drugimi sredinami v Sloveniji in Jugoslaviji?

FLORJANČIČ: Stvari sistemsko prilagajamo novi naravnosti družbenoekonomskih in samoupravnih odnosov. Odločno se spopadamo z miselnostjo, ki skuša iskati vzroke za slabo delo zunaj nas samih. Ne more biti drugih razlogov oziroma krivde nekoga drugega, če neke nismo uspešni, če ne zagotavljamo ustreznega razvoja in če nimamo ustreznih rezultatov.

V zvezi s takšno usmeritvijo pa se pojavljajo odpori, ki izvirajo iz lokalistično obarvanega malomeščanskega pristopa, ki se skuša tudi v naprej ohranjati v nekaterih sicer znanih tradicionalnih nasprotjih med posameznimi deli Slovenije in Jugoslavije. Za utemeljevanje take pozicije uporablja vse vrste »resnic«, polresnic in neresnic iz bližine in daljnje preteklosti. V vodstvu ZK smo posevno enotni, da se moramo proti takim pojavom odločno boriti, saj tako gledanje zavira razvoj ustvarjalnih sil v Mariboru oziroma v posameznih sredinah.

Ta miselnost se povezuje tudi z dokaj močno zakoreninjenim pojmovanjem, ki vidi v nujni ustavni transformaciji občine

Samoupravljanje ni zgolj politični odnos

»Če gre nekdo, ki dela za strožnico, na sestanek družbenopolitične organizacije tozda med delovnim časom, naj bi za ta izostanek ne dobil dohodka, kajti po mnenju sindikata se samoupravne aktivnosti ne sme plačati. Vendar mislim, da gre v tem primeru za napačno razumevanje samoupravljanja, ki ni zgolj politični, marveč prvenstveno družbenoekonomski odnos. Zato bi morali začeti razmišljati o tem, ali v okviru izpolnjevanja delovnih obveznosti ne bi kazalo upoštevati tudi samoupravne dejavnosti posameznika. Zame je kompleten človek tisti, ki je strokovno usposobljen za delo, ki dosegata visoko produktivnost in kvaliteto dela ter ki je hkrati tudi samoupravno angažiran. Kdor ni samoupravljalec, ni kompleten proizvajalec.«

Jože Florjančič

in s tem ZK (jeseni bomo v ZK izpeljali reorganizacijo na več občinskih in mestno organizacijo) zmanjševanje pomembnosti Maribora v slovenskem in jugoslovanskem prostoru, odkrjene možnosti za hitreje reševanje posameznih problemov, dekoncentracijo sredstev itd. Pri tem se zastavlja vprašanje, kdo lahko sploh govori v imenu avtentičnih interesov Maribora ter njegovih delovnih ljudi in občanov, če moramo 23 tisoč delegatskih mest preko vrste vmesnih faz skrajno zreducirati, da nekako vendarle pridemo do sprejemljivih rešitev, da sistem lahko funkcionira (čeprav mariborska občinska skupščina še vedno šteje toliko delegatov kot skupščina SAP Kosovo).

Vsa ta razpoloženja pa moramo normalno presojati, upoštevati nasprotna mnenja ter z argumenti razrinkavati tista stališča, ki v samoupravnem sistemu nimajo možnosti realnega obstoja, ampak se lahko zadržujejo kvečjemu v kuloarjih.

DELO: Pri vas gre očitno za zelo konkreten pojav boja proti centralizmu na občinski ravni, ob tem ko ste zadnjih samih omenjali, da imamo v Sloveniji tudi še ostanke centralizma na republiški ravni. Kako doživljate splet teh dveh dejstev?

Vsake kritike iz Maribora ne bi smeli apriori označevati z lokalizmom

FLORJANČIČ: Maribor mora biti s svojo politično in gospodarsko usmeritvijo, z razvojem posameznih dejavnosti usmerjen v slovenski in jugoslovanski prostor. To pa pomeni, da mora biti pri oblikovanju skupne politike kreativen, sposoben, da se vključuje v nastajanje konceptov ter pri tem aktivno sodeluje. Se pravi, da je tudi nosilec tistih projektov, za katere ima kadrovske, materialne, lokacijske idr. možnosti. V Mariboru imamo celo vrsto institucij — na gospodarskem izobraževalnem idr. področjih — ki segajo daleč v slovenski in jugoslovanski prostor.

Taka usmerjenost terjta, da na eni strani zmanjšujemo spore in nesporazume z drugimi območji, tudi z republiški organi, na minimalno možno mero, na drugi strani pa spreščamo ustvarjalne kapacitete v lastni sredini. Za preteklost velja, da je Maribor preveč svojih sil in pozornosti usmerjal vase, v razreševanje zgolj svojih problemov, v širše razprave pa se je običajno vključeval z namudo. Če pa se pojavijo prepoznati, si vselej v nevarnosti, da igraš dokaj neprincipialno vlogo opozicionalca do skupnih razvojnih projektov. Nikogar potlej seveda ne moraš kriviti, če se nisi vključil takrat, ko se je bilo treba dogovorjati, temveč šele tedaj, ko je dogovor praktično že sklenjen.

S tem pa ne bi zmanjševal druge pomembne relacije, ki se nanaša na to, da je Maribor po svoji materialni strukturi, velikosti, kadrovskega potencialu, številu zaposlenih itd. eno tistih območij v Sloveniji, ki je sposobno kritično ocenjevati in prispevati svoje k oblikovanju nekaterih skupnih projektov. Zato vsake kritike iz Maribora ne bi smeli apriori označevati z lokalizmom.

K sekretarju prihajajo po recepte

»Konkretne razmere in tudi miselnost med delom članstva ZK se še vedno precej nagiba k forumskega načinu dela. Pritisni na komitej in name kot sekretarja je ogromen: k meni prihajajo z najrazličnejšimi problemi in želijo recepte, ukrepanje, odločanje; kar samo potrjuje, da se niso povsod doleteli nove vloge zveze komunistov. Trudim se, da ljudi usmerjam v samoupravne organe, občinsko skupščino, samoupravne interesne skupnosti, politične organizacije, zlasti v socialistično zvezo. Mnogi to komentirajo z besedami, češ da se nočem lotovati teh problemov, da skušam odgovornost prenesti na druge ipd.«

Jože Florjančič

Gradbeništvo

Racionalizacija se ne začne šele pri zidarju

Primanjkujejo zlasti pravočasno pripravljena in komunalno opremljena stavbna zemljišča

Stanovanjski zidavi smo priznali pomembno vlogo spodbujevalca gospodarske rasti in jo s tem uvrstili med dejavnosti, ki jim tudi po tej plati posvečamo večjo družbeno skrb.

ka drži, in ni razloga, da ji ne bi verjeli, se nam v prihodnje v stanovanjski zidavi slabo piše. Staro pravilo namreč govori o tem, da ni kontinuirane zidave, če se ne pripravljajo sprti na gradnjo vsaj širirak več stanovanj, kot jih v letu dni sicer zgradijo.

V ta splet zapletov pa nekoliko sodi tudi težnja, da stolpnice in blokov ne bi več postavljali na najboljše kmečka tla, ki so ponavadi ravno v ravnini in jih je tudi najlažje komunalno opremiti.

strokovno mnenje. Sedaj je tako, da strokovno mnenje posreduje recimo vodna skupnost, soglasje pa daje vodno podjetje.

Pri vsem tem kaže razmišljati, kaj naj razumemo pod racionalizacijo stanovanjske zidave. Na prvi pogled bi se verjetno ozrli le po gradbenih in po tem, s kakšnimi delovnimi pripravami na hitro montirajo različne stanovanjske objekte.

petdeset stanovanj, mnogo lažje pa o racionalizaciji pripravljajalnih in gradbenih postopkov. Videti je, da manjša gradbena podjetja, ki gradijo v manjših krajih, čisto gradijo tudi ceneje.

Vendar pa stanovanja niso cenejša le zaradi ugodnejšega komunalnega opremljanja in priprave zemljišča, ampak kaže ključ do tega poiskati zlasti v odgovornejšem obravnavanju stanovanjske graditve in v racionalnejših pripravah.

ne medsebojne odnose številnih, ki sodelujejo pri pripravi stanovanjske graditve.

Vemo pa, da že lep čas brez posebnega uspeha pritiskamo, da je treba urediti tudi nagrajevanje projektantov in urbanistov po tem, kako iščejo najracionalnejše in najcenejše rešitve, a kljub temu ne na račun stanovalčevega počutja.

Vemo torej, da so se gradbeniki na stanovanjsko zidavo vsaj glede delovnih postopkov dobro pripravili. Zato le čudi, če jim dragi licenčni nakupi stojijo in se drago amortizirajo, saj je to gotovo nekje vključeno v ceno stanovanja.

Zato bi se lahko vprašali, zakaj naše gradbeništvo vsako leto sezida manj stanovanj. Po srednjeročnem planu republike naj bi sicer vsako leto zgradili vsaj 13 tisoč stanovanj, od tega okoli 70 odstotkov v družbenem sektorju.

Potemtakem bi morali biti še veseli, če bi naslednje leto dobili vsaj toliko stanovanj, kot jih bo letos ostalo nedokončanih. Toda tudi ta račun se ne izide, saj bodo nedovorno nekatera od teh stanovanj pričeli graditi šele jeseni, tako da bodo ob povprečnem 15-mesečnem roku zidave težko vseljiva že prihodnje leto.

V mariborskem Stavbarju pravijo, da tistega, česar ne sme več biti v ceni stanovanja, sedaj tudi nihče ne more poravnati. To pa velja ravno za pomemben del strokovnega komunalnega opremljanja.

Na lanskem posvetu o družbeni usmerjeni gradnji je bilo slišati tudi naslednje misli. Če pod racionalizacijo razumemo, da se bodo znižali stroški graditve, moramo obravnavati sestavo stroškov stanovanjske graditve vse od zamisli do ključa.

Kranjska velika soseska Planina je na primer pričela rasti po daljšem načrtovanju, pa vendar gradbeniki menijo, da je po svoji zasnovi in oblikovanju objektov precej zahtevna.

Že leta 1971 so se pogodili z Gradisom in domačim Gradincem, da se kot izvajalca vključita v priprave že na začetku. Pozorno so se lotili zlasti raziskav o tamkajšnji zidavi in za to porabili vmesno fazo, tako imenovano fazo dispozicijskega načrta za celoten kompleks Planine s štiri tisoč stanovanj (sedaj je zgrajena že približno polovica).

V gradbeništvo sicer ocenjujejo, da bodo letos znova več zgradili, hkrati pa opozarjajo na nerazveseljivo novost. Zgradili naj bi celo nekaj več stanovanj kot 1975. leta, in sicer 10.679. Toda takrat do konca leta niso dokončali 10.732 stanovanj, letos pa naj bi bilo takšnih le še 6.708.

Gradbena operativa in snovalci stanovanjskih sosesk med vzroki za to navajajo zlasti akcijo »26 tisoč stanovanj« v letih 1974 in 1975, ki da je izkoristila vse možnosti. Ne le da je bilo namesto 26 tisoč stanovanj zgrajenih v družbenem in zasebnem sektorju kar 29 tisoč stanovanj, temveč so za takšen dosežek izčrpali najbolj ugodna stavbna zemljišča.

V mariborskem Stavbarju pravijo, da tistega, česar ne sme več biti v ceni stanovanja, sedaj tudi nihče ne more poravnati. To pa velja ravno za pomemben del strokovnega komunalnega opremljanja.

Potemtakem racionalizacija stanovanjske zidave ni le to, da si gradbeniki omislijo najsoodnejše delovne priprave ali nakupno licenco za industrializirano zidavo. Če bi brez pridržkov sprejeli trditve so najcenejša tista stanovanja, ki jih gradijo v velikih serijah, bi mogli pričakovati, da bodo torej v Ljubljani ali Mariboru cenejša kot tam, kjer jih letno zgradijo manj kot sto.

To smo navedli zaradi tega, ker je čisto zaslediti, da je samo industrializacija stanovanjske zidave tista, ki lahko zniža stroške stanovanjske graditve. Premalo je namreč poskrbeti le za nekakšne tuje licence ali celo tovarne stanovanj. To pa je tudi najbolj enostavno, ker ubira pot najmanjšega napora, saj je lažje kupiti v tujini licenco ali tovarno, kot pa urediti zaplete-

Prejeli smo

Dve leti inovacij – čedalje manj patentov

Skoraj v vseh gospodarstvih se rast proizvodnje sklada z rastjo patentov – Pri nas je narobe – Premalo konkurence na tržišču

Sistem invencij kot izraz ustvarjalnosti mora biti vtkan v celoten razvoj ne samo gospodarstva ampak celotne družbe, saj izpodizaja in uvaja njeno rast in napredek.

javljene v Patentnem glasniku). Medtem ko je v letih 1968 do 1970 stanje stagniralo, opažamo od tedaj naprej stalno in konstantno upadanje. Od 1970 dalje je v Jugoslaviji padlo število registriranih patentov na manj kot na četrtino, enako tudi v Sloveniji.

usmerjene, v nepravno smer. Očitno nismo ocenili pravih zaviralnih vzrokov in zato je ta akcija zgrešila svoj cilj. Borili smo se z vsemi močmi z identificiranimi subjektivnimi vzroki, ki naj bi ovirali izumitelje, a očitno zaman. Sprejeli smo prave, mnogo širše objektivne vzroke, s katerimi se je mnogo težje boriti.

upoštevamo, da je naš šolski sistem kvaliteten ali vsaj toliko kvaliteten kot v večini držav, vidimo, da so za intelektualno rast vsakega posameznika dani vsi pogoji.

liki in da jih je potrebno znižati (Janez Jeroveč v Delu, 20. maja 1978). To je torej dejstvo, mimo katerega ne moremo in ni v prid nekim izrazito stimulativnim nagradam za izume večjega pomena, čeprav so te nagrade odprte vsakomur, dostopne vsem in niso omejene na določen sloj ljudi.

iskanostjo ali povpraševanjem ali z uporabnostjo vrednost raste.

Vsekakor patent sam kot tak nima nikarkršne vrednosti. Vrednost dobi šele preko trga, na katerem deluje kot izredno učinkovit in izrazit tržni element. Pretežna večina poslovnih ljudi pri nas tega ne ve. Ali ste že srečali komercialista, ki bi se boril za patente pri konstrukterjih zato, da bi imel orožje za svojo strategijo? Takih komercialistov pri nas ni. Ali dobijo ta pouk ekonomisti pri predavanjih za svojo prakso v življenju? Zato smo obravnavali patent kot nekakšno pohvalno diplomato za izjemno prizadevanje, se pravi kot delovno kategorijo pri sindikalistični obravnavi delovnih vrednost. Kot tržna kategorija pa bi moral delovati patent kot sredstvo v konkurenčnem boju in v boju za širjenje trga.

Do prvega milijona patentov je poteklo do leta 1911 121 let. Drugi milijon je bil dosežen v 24 letih v letu 1935, kateremu je leta 1961 po 26 letih sledil tretji milijon.

Dolžni smo, da na to stanje opozorimo celotno družbo. Potrebna je podrobna analiza vseh upravnih in samoupravnih skupnosti. Takšno stanje je v primerjavi z drugimi državami, ki so na približno enaki ekonomski in družbeni stopnji razvoja, prav gotovo abnormalno. Po tej značilnosti odstopamo od vseh drugih držav.

Skoraj v vseh gospodarstvih se rast proizvodnje sklada z rastjo patentov. Pri nas je narobe. V zadnjih desetih letih smo zaznamovali porast bruto proizvoda za več kot 50 odstotkov, patenti pa so se zmanjšali za preko 71 odstotkov. Tendence rasti so torej obratno sorazmerne. Takšen pojav je v svetu edinstven in ne kaže nikakršne zakonitosti. Če si hočemo to razložiti, moramo napraviti globljo strukturno analizo.

Če upoštevamo takšno pojasnilo, je jasno, da si moramo odgovoriti, da nočejo prijavit novih idej. Če nočejo, potem je to povezano z nekimi slabimi izkušnjami iz preteklosti, ki jim narekujejo, da se s temi posli ne ukvarjajo. Lahko torej sklepamo, da ni stimulacijskih pogojev. Pri tem nikakor ne moremo misliti, da je to povezano s tem, da zahtevajo za to svoje prizadevanje denarno nagrado. Psihološko je nevezdržno, da neko nekaj ne stori zato, ker ne bo nagraden, čeprav ga nekaj globoko v njem sila, da išče nove poti in rešitve, nekaj, kar je vsajeno v vsakega človeka, saj je človek vedno iskal odgovor na vprašanja in odkrival neznan, če ne drugega, vsaj to, kaj je na oni strani gora ali morij. Če to izključimo, potem so morebiti slabe izkušnje pri samem sebi ali sosedu, se pravi, da so motivacijski pogoji nezadostni ali celo negativni.

Sistemske pogoje predstavlja v makroorganizacijskem pogledu naravnost organizacijskih sistemov, zlasti nosilnih organizacij združenega dela v iskanje novih rešitev. V kolikor sistemska naravnost obstaja, je s tem že podana možnost za reševanje vsaj organizacijskih pogojev, to je pogojev za oblikovanje interne industrijske mikroorganizacije v takšnem smislu, da stimulira porajanje novih idej preko organiziranega skupinskega dela v usmerjenih raziskovalnih in z njimi ozko, organsko in operativno povezanih razvojnih projektih. Poudariti je treba, da te »sna naravnost ne pomeni nujno ureditve stimulacijskih in motivacijskih pogojev. Za ureditev teh dveh ni pogoj sistemska naravnost, temveč družbena klima na ravni medločevskih odnosov in vrednotenju, v družbi kot družbena vrednost.

Zato v nadaljnji raziskavi ne bomo več obravnavali probleme s staljša padanja aktivnosti izumiteljev – raziskovalcev, temveč bomo problem obrnili in postavili trditve, da upada interes gospodarstva za patente.

Dejstvo je, da gre rast patentov v ZDA vzporedno z rastjo družbenega produkta ter gospodarsko rastjo. Ta ekonomski produktivni element patentov je še mnogo globlji in obsežnejši, če upoštevamo transfer patentov v tuje dežele in njihov delež v proizvodnji in rasti kapitala teh dežel. Glede na to pripada patentom neizmerno velika politična vloga, ne da bi se spuščali pri tem v probleme izkoriščanja nerazvitih, kar seveda tudi izvira iz vseobsežnega, tehnično in ekonomsko revolucionarnega značaja patenta.

Zanimivo je dejstvo, da sta bili dve leti inovacij, ki smo jih proglasili prav zato, da bi propagirali ustvarjalnost v vseh ravneh, povsem brez posledic. Čeprav je bilo leto inovacij zastavljeno zelo široko, so bile njegove akcije očitno nepravilno

Nahajamo se pred veliko dilemo, kako iskati vzroke, če si želimo razložiti ta pojav. Zastavimo si torej vprašanje, zakaj ni prijavi patentov, ter skušajmo manj odgovoriti, pri čemer moramo imeti pred očmi celoten ekonomski in družbeni operativni položaj. Vprašanje si skušajmo operativno razložiti tako, da odgovorimo nanj tako pozitivno kot negativno ter iščemo možne vzroke iz ene ali druge iztočnice.

Splošna človeška slabost rada pripisuje izumitelju, da se dela samo važnega. To je seveda mišljenje v milijšnih primerih. V hušjih primerih mu povemo, da je nor in da fantazira. Vendar lahko uvidimo, da bi n. pr. izumitelj nizkotlačnega parnega stroja, častiti James Watt le-tega zato izumil, da bi bil važen. Ne, tako enostavno to ni.

Družbenoekonomsko pogojeno stanje

Če sedaj preidemo na pozitivno potrditev vprašanja, si zastavimo trditve, da izumi so, vendar ni patentov. Na ta odgovor naletimo mnogokrat, kar naj bi bila nekakšna tolažba pri takšnem stanju, kot je. Seveda pa se nihče ne vpraša po vzrokih, ki so pripeljali do takšnih posledic. S tem vprašanjem se moramo preseliti od delavcev – proizvajalcev izumov na ekonomsko-politično področje. Za takšno vedenje moramo namreč analizirati delovne organizacije v luči danih ekonomskih pogojev proizvodnje in distribucije blaga.

Vzroki, ki niso bistveni

Pri tem moramo predvideti še eno možnost, in ta je, da ni organizacijskih pogojev, ki bi načrtno povezovali prizadevanje talentiranih ljudi v iskanje novih rešitev, da ni timskega sistema. Pri tem je zlasti važno to, da predstavljajo moderni patenti skoraj vedno – razen pri temeljnih, ki so še danes plod enega samega človeka – rezultat usmerjene ekipe strokovnjakov.

Zaradi razlogov, ki smo jih obdelali v prej podanih razmišljanjih, moramo potrditi, da se izumi v delu konstrukterjev – razvijalcev od časa do časa najdejo, vendar ni mehanizmov in urejenih odnosov, da bi te izume kot takšne okarakterizirali, izveli iz rednega vsakdanjega dela in jih predelali v redni postopek prijave, oblikovanja in zagovarjanja patenta. Stanje je podobno, kot če bi ležali biseri v pesku in jih ne bi nihče pobiral. Tudi v tem primeru bi si morali odgovoriti, da je najbrž vzrok v tem, da nihče ne pozna vrednosti biserov, ali pa da kljub vrednosti ne bi nikomur spuščili.

Upadanje interesa gospodarstva za patente si lahko razlagamo tudi s tem, da se nenehno večja obseg proizvodnje po tuji

Gibanje prijavljenih patentov in registriranih patentov domačih izumiteljev v zadnjih osmih letih kaže diagram tako za Jugoslavijo kot za Slovenijo. (Diagram je sestavljen po prijavih in registracijah patentov domačih izumiteljev, kot so bili ob-

delavcev v industriji in v znanosti, ki bi jih uresničili. Pri tem se nam vsiljuje nadaljnje logično vprašanje: ali niso sposobni ali pa jih nočejo prijavit?

Prva iztočnica je negativna, namreč ta, da patentov ni, ker ni izumov; da torej ni delavcev v industriji in v znanosti, ki bi jih uresničili. Pri tem se nam vsiljuje nadaljnje logično vprašanje: ali niso sposobni ali pa jih nočejo prijavit?

Moramo se še ustaviti pri problemu nagrajevanja za takšne izjeme uspehe. Čeprav smo ugotovili, da to ne more biti preprečevalni faktor, ker so v ustvarjalni človeški nujni še drugi vzgibi, moramo ugotoviti, da je sedanja družbena klima za to neugodna. Splošno priznano je, da je hotenje večine ljudi usmerjeno v egalitarno smer. Večina trdi, da so razponi v osebnih dohodkih, ki naj predstavljajo razliko med priučenimi ročnimi delavci in visoko izobraženimi, najbolj ustvarjalnimi strokovnjaki, preve-

Šest pogledov na razorožitev

Med komaj prikritim razočaranjem in zadovoljstvom

Poskus ocene rezultatov posebnega zasedanja Generalne skupščine OZN o razorožitvi: začetek trasiranja dolge poti

Medtem ko najbolje opremljeni in najbolj zainteresirani šele delajo dokončne analize posebnega zasedanja generalne skupščine Združenih narodov o razorožitvi...

Ne ponujamo torej nikakršne dokončne sinteze zasedanja, čeprav se tako kot drugi sprašujemo, ali je bilo zasedanje uspešno...

Govori ne razorožujejo, pravijo ciniki: v petih tednih zasedanja je bilo porabljenega veliko sapa...

Veliki sili sta bili (in sta še) do pobude neuvrščeni zadržani. Uporabili sta vpliv in moč, da sta odbržali monopol nad oboroževalno tekmo...

Obe sta z rezultati zasedanja zadovoljni: v Sovjetski zvezi pišejo o »močnem impulzu«, v Združenih državah pravijo, da sklepi »vzbujajo ponose«...

Torej zadržano zadovoljstvo, ki ima svoje vzroke v dejstvu, da se jima je posrečilo ogniti zadosti obvezujočim sklepom in tako zadovoljiti tako domače jastrebe kot golobe...

Po drugi strani pa danes že sejmarske resnice, da oboroževalna tekma vodi v svetovno katastrofo, ni mogoče zanikati.

Ta istosmernost - svojevrstna sinteza nasprotij - je obtesala celovitost koncepta neuvrščeni za postavke, na katerih gradijo svojo bilanco skeptiki...

Jedrska oborožitev je ostala še naprej dvostranska zadeva ZDA in ZSSR, izostala je prepoved vseh poskusov z jedrskim orožjem...

Zadosti, da sta veliki sili z zaveznikami (čeprav ni mogoče govoriti o popolni

monolitnosti) lahko »ponosni« na »nove impulze«...

Toda - zgolj dejstvo, da je zasedanje bilo in da se ni razšlo brez rezultatov, dopušča tudi drugačno oceno. Ne le neuvrščeni, tudi mnogi iz »drugega« sveta so dobili na zasedanju možnost...

Dokumenti zasedanja so sicer res najmanjši skupni imenovalec možnega soglasja, takšni kakršni so, so odraz današnjega sveta, toda akcijski program, deklaracija o načelih in poglavje o mehanizmu (ustroju) vendar zajemajo celotno tematiko razorožitvenega procesa...

Nekateri sodijo, da je načelo konsenza oslabilo pozicije neuvrščeni in okrepilo pogajalski vzvod velikih dvih.

Če se je neuvrščeni kljub temu posrečilo, da je bilo tritret njihovih zamisli sprejetih, zlasti, če jim je ob reorganizaciji ženevskega mehanizma uspelo zagotoviti kontinuiteto posebnih zasedanj generalne skupščine o razorožitvi...

Tretja postavka na pozitivni bilanci je, da se je optika zasedanja vendar obrnila od čiste »vzhodno-zahodne« za nekaj stopinj bližje k »severno-juzni«. Dialog, zastavljen v tem razmerju, je pokazal neločljivo povezanost med novo ureditvijo svetovnega gospodarstva in razorožitvijo.

Intimno spoznanje razvitih in velikih - naj to priznavajo ali zanikajo - da je razorožitev, povezana z razvojem nerazvitih, morda edina pot k razrešitvi latentne krize razvitih gospodarstev...

Ta povezava je še pomembnejša, ker preskakuje blokovske okvire: očitno se bliža čas, ko si veliki sili ne bosta mogli več privoščiti »stopov in masla« hkrati, temveč bosta morali izbirati.

Ta alternativa sama po sebi seveda ne izključuje katastrofalnih odločitev - a tudi najbolj poseben zasedanje jih ne more preprečiti.

Vendar: v razponu ocen med komaj prikritim razočaranjem in neprikritim zadovoljstvom se mora nihalo nekeje ustaviti: morda pri treznem spoznanju, da ne gre ne za uspeh ne za neuspeh, temveč za začetek - kot je bilo nekje zapisano - trasiranja ceste k razorožitvi.

Jaka Stular

Bonn: Pogoj je enotnost Zahoda

BONN, julija - Zahodnonemška uradna ocena zasedanja generalne skupščine Združenih narodov o razorožitvi je sestavljena iz dveh delov, ki ustrežata že poprej znanim pogledom na razmerje med varnostjo posameznih držav in skupnostno potrebo po razorožitvi...

Oba elementa je v govoru na posebnem zasedanju sistematično oblikoval v celoto že kancler Helmut Schmidt in predstavil zunanjepolitično in razorožitveno platformo močne industrijske države...

Politični dogodki, ki so se zgodili med trajanjem posebnega zasedanja - zlasti v Afriki - so prispevali k poglobitvi takega načelnega stališa o vprašanju svetovne varnosti.

Končna ocena je upoštevala realnosti svetovnih razmerij moči, ki so zaradi nakopičenega orožja še vedno predvsem osredotočene na Vzhod - Zahod, posvetila pa se je tudi iskanju dolgoročnih, za širši krog sprejemljivih trendov na področju nadzorstva nad oboroževanjem.

Moskva: »Čudeža ni bilo«

Moskva, julija - Po končani pettedenski razpravi v stekleni palači ob East River je sovjetsko vladno glasilo »Izvestija« zapisalo, da se na izrednem zasedanju generalne skupščine OZN ni zgodil čudež...

Nemčija spremenila svoja stališča in da je prenehala gledati na razorožitev v okviru vojaške, politične in ekonomske enotnosti zahodnega sveta ter v okviru kritične ocene zahtev za oblikovanje nove mednarodne gospodarske ureditve.

ZR Nemčija sodi in tako pišejo tudi sredstva javnega obveščanja, da so razorožitvena izhodišča za Evropo zdaj potrjena tudi v mednarodnem merilu, odkar je skupščina v dokumentu sprejela načelo »vedno večje izravnosti in paritete« v oborožitvi evropskih držav.

Ob zaključku razorožitvene konference je lahko ZR Nemčija še enkrat poudarila svoje izhodišče, da vidi varnost v kombinaciji oboroževalnih obrambnih in političnih prizadevanj za popuščanje napetosti in da bo tako pojmovana razorožitvena politika ostala sestavni del zunanje-politične strategije.

O tem, da so razločki med političnimi izjavami in praktičnim delovanjem ni, dvoma. Značilno je tudi, da se zdijo vsa zahodnonemška izhodišča pokrita z zaključnim dokumentom iz New Yorka.

Moja Drčar-Murko

Med pozitivnimi izidi posebnega zasedanja, ki so po aktualni bonksi oceni navsezadnje prevladali nad različnimi posameznimi izhodišči, naštevajo dejstvo, da se je razprava o razorožitvi in nadzorstvu nad oboroževanjem razširila s prvotnega kroga držav Vzhoda in Zahoda tudi na ostali svet...

konferenca, ki bi šele lahko prinesla konkretne korake na tem področju.

V Moskvi so dejansko zadovoljni z rezultati izrednega zasedanja o razorožitvi, ker je pač izpolnila poprejšnja pričakovanja. Prvič, naj bi bilo izredno zasedanje nekakšna predpriprava na svetovno razorožitveno konferenco, ki je sovjetska ideja.

Že v teku izrednega zasedanja GS OZN so s sovjetske strani zamolečevali velike zasluge neuvrščeni držav za sklicanje in potek zasedanja, podobno pa jih niti z besedo ne omenjajo v zaključnih komentarjih vodilnih listov, to je »Pravda« in »Izvestij«.

Sovjetski tisk je ustvarjal vtis, da se je razprava na izrednem zasedanju vrтела v prvi vrsti okrog sovjetskih pobud, medtem ko so predloge drugih držav zvečine zamenarjali - tako ameriške kot francoske, zahodnonemške in druge.

V tem prizadevanju, da bi prikazali vodilno vlogo ZSSR na razorožitvenem področju, so s sovjetske strani izredno kritično, in to tudi z navjajnega mesta, napadli voditelje NATO in Pekinga. Sam Brežnjev je javno napadel NATO, ki je zasedal v Washingtonu istočasno kot je v New Yorku potekalo izredno zasedanje GS OZN.

Tudi zaključne sovjetske ocene vsebujejo ostre kritike na rovaš Pekinga in NATO, ki pa jih hkrati spremlja poziv vsem mirujočim silam sveta, naj združeno nastopijo v boju za razorožitev...

Pariz, julija - Vse francoske ocene, namenjene posebnemu zasedanju generalne skupščine OZN o razorožitvi so pogojene s preteklostjo. Francija je desetletja zamenarjala ne le svetovno organizacijo (general De Gaulle jo je kratko in malo imenoval »machine« - »one« po slovensko), marveč predvsem vse oblike razorožitvenih pogajanj.

Za Moskvo je eden izmed poglavitnih rezultatov izrednega zasedanja ta, da se je zavzelo za čimprejšnji sklic svetovne razorožitvene konference, pri čemer ne pozabljajo poudariti, da je to sovjetska iniciativa. Prav izredno zasedanje je pokazalo, pišejo npr. »Izvestija«, da so za odločnejši preobrat k razorožitvi potrebni konkretni koraki, ki jih lahko omogoči šele razorožitvena

jemnem skrčenju-oboroženih sil v Srednji Evropi.

Skozi to »francosko« prizmo je seveda treba gledati tudi sedanjost vrnitev Francije v okvir OZN ter v pogajanja o razorožitvi, predvsem pa Giscardov predlog za razorožitev, ki je bil dan v javnost januarja letos in ki ga je francoski predsednik prinesel na generalno skupščino OZN.

Toda vsaka država ima seveda pravico do svojih pogledov in zgornja razlaga je bila namenjena boljšemu razumevanju sedanjih francoskih ocen. Na splošno francoski tisk - skoraj brez izjeme - poudarja, da je posebno zasedanje GS OZN dalo en sam konkreten rezultat, ki je v bistvu nastal zaradi francoske pobude: svetovna organizacija je sklenila spremeniti institucije, namenjene razorožitvenim pogajanjem.

Ta povezava je še pomembnejša, ker preskakuje blokovske okvire: očitno se bliža čas, ko si veliki sili ne bosta mogli več privoščiti »stopov in masla« hkrati, temveč bosta morali izbirati.

Ta alternativa sama po sebi seveda ne izključuje katastrofalnih odločitev - a tudi najbolj poseben zasedanje jih ne more preprečiti.

Vendar: v razponu ocen med komaj prikritim razočaranjem in neprikritim zadovoljstvom se mora nihalo nekeje ustaviti: morda pri treznem spoznanju, da ne gre ne za uspeh ne za neuspeh, temveč za začetek - kot je bilo nekje zapisano - trasiranja ceste k razorožitvi.

Jaka Stular

datke o 400 milijardah dolarjev letnih izdatkov za vojske po svetu in pri tem računali, koliko bi dežlam v razvoju, kakršna je tudi Kenija, odlegel že delček tega zneska v boju zoper revščino, neznanje in bolezen.

Gradeč na politiki neuvrščeni kenjska vlada zavrača zapiranje popuščanja napetosti v okviru superisil in veseli in omejevanje tega procesa zgolj na del sveta. Détente mora postati stvar vseh držav, velikih, srednjih in majhnih, je slišati tu.

Ob tem tudi zagovarjajo krepitev organizacije afriške enotnosti in prek nje krepitev neuvrščeni, ki je - kot so ondand poudarili v radijskem komentarju - vzvod, s katerim je mogoče v Afriki kolikor se le da držati na distanci blokovskega kosanje in spopade na celini. Dr. Waiyaki vidi vzroke srditega boja v Afriki in za Afriko v tem:

»Ta boj je motiviran z viri surovin, z varnostjo investicij, z dostopnostjo trgov, z zagotovitvijo morskih poti in virov energije. Toda mi nikakor ne želimo, da bi z afriško celino spet ravnali tako, kot so z njo počeli pred sto leti.«

Zato je geslo »Afriko Afričanom« tudi v tej državi osrednje. In v tej zvezi kenjski minister poudarja: »Ne maramo, da bi nas označevali kot prozahodne ali provzhodne. Mi smo neuvrščeni.«

Ob tem navaja, da je Kenija v obrambnih pripravah dobivala pomoč ZDA, V. Britanije in Francije. Toda: »Lahko bi dobili pomoč tudi od drugih dežel, če bi jih prosili. Zdraga je samo v tem, da so to zelo drage reči.«

Dragejše intervenciji v Šabi in o vlogi tujih vojsk na celini sploh opozarja kenjski zunanji minister, da bi Somalija »kaj lahko premagala etiopsko vojsko, če tej ne bi prišlo kili na pomoč Kubanci in Sovjeti«. In dalje: »Če bi se Kenija zaslala v podobnem položaju in nam ne bi bili nihče pripravljen pomagati, Kubanci pa bi bili voljni to storiti, kaj mislite, da bi Kenija tako pomoč odklonila? Mar naj rajši umremo zaradi napačnega pojmovanja časti?«. Minister je ondand nadaljeval v enakom poleničnem tonu: »Če Francija pomaga Zairu in je to prav, zakaj neki bi bilo narobe, če Kuba pomaga Angoli? Če odmislimo politične barve teh dveh dežel, drži, da sta obe tuja v Afriki. Če je prav, da se sem vrača Francija, ki je nekdo kolonizirala Afriko, zakaj neki bi bilo narobe, če pridejo tudi Kubanci, upoštevaje, da so zvečine potomci nekdanjih afriških sužnjev?«.

Iz teh temperamentalnih izjav se da povzeti vztrajanje pri suvereni pravici vsake vlade, da v primeru napada na deželo izbere zaizaneke po lastni presoji in njuji. Ker se Somalija še zmeraj ni javno in pisмено odrekla zahtevanju po dobronadu delu Kenije, ker je območje Roga še zmeraj bolj v vojni kot v miru, je slej ko prej eden vogelnih kamnov kenjske zunanje politike zahteva, da mora biti medsebojno spoštovanje ozemeljske nedotakljivosti sestavni del détente, vseh prizadevanj za mir, kajti brez tega je zlasti na afriških tleh samo še korak do prelivanja krvi z obveznim tujim vmešavanjem.

Varnost meja, njihova nespremenljivost na eni in grožnje nepremaganega razizma v Rodeziji in Južni Afriki ob hkratni potrebi po dejavnih podpori osvobodilnim gibanjem afriškega juga sta nedvomno del javnika, ki opredeljujeja kenjsko politično prizorišče pri soočanju z dovolj neprijaznim svetom. To prinaša poudarjeno kritičnost od tujih posegov na afriška tla, pogojuje diplomatske pobude v smeri pomiritev, pa tudi realistične ukrepe za krepitev lastne obrambe.

Jože Šircelj

Rim: »Zgodovinski paradoks«

Od našega rimskega dopisnika

RIM, julija - Dopisnik glasila KPI »Unita« iz Washingtona je upravičeno označil posebno zasedanje OZN o razorožitvi kot »paradoks zgodovine«. V svetu, kjer je najbolj »prepričljiva« oblika urejanja mednarodnih sporov še vedno vojna ali vojaško izsiljevanje, se zdi prvo mednarodno zasedanje o razorožitvi resda samo kapljica v morje prepolnih vojaških arzenalov, vendar prav gotovo potrebna kapljica, ki se bo razrasla v močan tok, če se bodo države obnašale tako kot so slovesno izjavljale na posebnem zasedanju.

Medtem ko so v palači Združenih narodov delegati razpravljali o razorožitvi, je potekal v Washingtonu natovski vrh in četudi so članice te vojaške organizacije poskušale z vsemi silami dokazati, da odločitev sestanka NATO niso v nasprotju z razpravo o razorožitvi, je vendarle ostalo grenko spoznanje, da se človeštvo ob plahem iskanju poti za zmanjšanje oborožitve vendarle še vedno oborožuje in pripravlja na vojno.

To je eden izmed »paradoksov zgodovine«. Če se osredotočimo zgolj na italijanski delček v razpravi o razorožitvi, potem se nam razkrijejo drugi, manjši paradoksi. Ministrski predsednik Andreotti je v govoru na zasedanju OZN poudaril, da je eno izmed pomembnih nalog ob vprašanju razorožitve »poživitev, vitalizacija javnega mnenja in vzgoja mladih v nenasilnem duhu«. V italijanskem tisku žal posebno zasedanje ni našlo ustreznega odmeva in tako se italijanska javnost ni mogla »vitalizirati«, če izvzamemo nekatere skrajno levčarske liste, ki so opozarjali na »paradoks«, da se Italija zavzema za zmanjšanje mednarodne trgovine z orožjem, da pa je istočasno ena izmed največjih izvoznih sredstev za uničevanje človeka. Delež Italije pri pripravljani posebnega zasedanja

Stane Ivanc

Naposedl Pariz samo s svojega stališča - in s pozivi na LR Kitajsko, ki je v podobnem položaju - ocenjuje ponovni poziv OZN k popolni ustavitvi jedrskih poskusov. Po francoskih ocenah je takšno dejanje krivično, ker spravlja jedrske sile v neenak položaj: ZDA in SZ sta na tem področju že tako daleč, da si odslej lahko privoščita »laboratorijske poskuse«.

V splošnih ocenah posebnega zasedanja GS OZN zmaguje tudi misel, da v svetovni organizaciji ni bilo mogoče doseči česa več, ker so se prav v tem času poslabšali odnosi med Moskvo in Washingtonom. Prav zato da je bilanca zasedanja pičila.

Nairobi: Afrika noče biti poligon

Od našega dopisnika v Nairobiju

NAIROBI, julija - Vprašanje razorožitve za Kenijo - in ne samo za to afriško državo - predvsem vprašanje lastne varnosti, krepitev lastnih obrambnih zmognosti, iz česar sledi tudi zavračanje blokovskih posegov, ki prinašajo nevarnost, da ta celina postane še hujsje pravno bojišče, kot je že.

Zunanji minister dr. Waiyaki je pred dnevi dejal:

»Moramo se odreči precejšnjemu delu razvojnih načrtov, zato pač, da bi bili pripravljivi. Dokler ni bilo ogledske vojne, nismo mislili tako. Potlej smo se nanašajmo zdramili in sklenili povedati ljudem, kaj moramo storiti. Postati moramo sposobni braniti sebe. Ne smemo biti odvisni od zunanjih sil.«

Tako je splet okoliščin na tej celini ravno v dneih izrednega zasedanja GS OZN o razorožitvi tudi v Keniji pripeljal do povečanih obrambnih prizadevanj. To se kaže v pravkar sprejetem proračunu. In med drugim v predlogu nekega poslanca, naj bi Kenija sama začela izdelovati orožje.

Kenjska delegacija je na zasedanju v New Yorku zagovarjala stališče, naj superisile nehajo uporabljati Afriko za torišče medsebojne rivalitete. V luči takšne presoje kenjska vlada tudi nasprotuje ustanavljanju multinacionalnih vojsk na celini, temelječih na interesih velikih sil.

Posebno skrb v tukajšnjih vladnih krogih zbujajo dejstva, da narasča število držav, ki premorejo jedrsko orožje ali se pripravljajo na njegovo izdelavo. Pri tem se zlasti opozarjajo, da gre po tej poti tudi rasičanska Južna Afrika. Sodeč po tukaj objavljenih podatkih ima že 20 držav naprave za izdelavo jedrskega orožja, nadaljnjih osem pa jih bo imelo do leta 1980.

V času izrednega zasedanja so tu pogosto navajali znane, čedalje bolj porazne po-

Usmerjeno izobraževanje v SR Srbiji

Le delaj – se boš laže učil

Učenci z zadostnim uspehom ne morejo slediti reformiranemu pouku

»V združenem delu se vedno niso preučili in sprejeli reformo vzgoje in izobraževanja.« – »Učenci prvega letnika skupnih osnov srednjega usmerjenega izobraževanja gostujejo na naši gimnaziji.« – Dvoje popolnoma različnih mnenj, vsako zase pa vedno velika pove o izvajanju in uveljavljanju reforme srednjega usmerjenega izobraževanja v SR Srbiji. Prvo mnenje je izrekel ravnatelj izobraževalnega centra »Veljko Vlahović« v Svetozarevu; drugo pa ravnatelj svetozarevske gimnazije »Svetozar Marković«. Oba sta tehtala izkušnje minulega šolskega leta, ki je potekalo v znamenju velikih sprememb v vzgojno-izobraževalnem delu.

Ravnatelj izobraževalnega centra »Veljko Vlahović« je zgovorno razčlenjeval prednosti in slabosti reforme, ki so se pokazale v učno vzgojni praksi na nekdanji tehniški šoli in šoli za kvalificirane delavce. Gostobesednosti ni manjkalo tudi ravnatelju svetozarevske gimnazije, le da je dovolil zapisati samo nekaj misli in ena od njih je ta, ki smo jo pravkar zapisali na začetku tega sestanka.

Pravimo: ravnatelj izobraževalnega centra in ravnatelj gimnazije, ker izobraževalni center zaenkrat zajema samo nekdanjo tehniško šolo in šolo za kvalificirane delavce; pravzaprav v tem centru se vedno izobražujejo kvalificirane delavce in tehnike po starih učnih programih in to tiste, ki so se vpisali v predlanskem šolskem letu ali prej. Ravno tako je v gimnaziji troje generacij, ki so se vpisale pred šolskim letom 1977/78 in delajo po starih učnih programih, ter učenci prvega letnika skupnih osnov srednjega usmerjenega izobraževanja. Postopoma bodo iz ene in druge šole izginili stari učni načrti, že pred tem pa nameravamo ustanoviti enoten izobraževalni center za srednje usmerjeno izobraževanje, ki bi zajemal vso svetozarevsko občino.

Ustanovitev enega izobraževalnega centra je že vedno vprašljiva, ker se na gimnaziji zavzemajo za ustanovitev dveh; eden naj bi bil že obstoječi izobraževalni center »Veljko Vlahović«, drugega pa bi nemara sestavljali gimnazija in pedagoška akademija (v Sloveniji bi ji rekli pedagoška gimnazija). Po vsem sodeč pa problem ni organizacijske narave; vprašanje je namreč navezadnje tudi v tem, ali bodo imeli v Svetozarevu enega ali dva prvotna direktorja. Vsekakor bo pri tem vprašanju imela odločilno besedo občinska skupščina, tehtno bo tudi mnenje regionalne interesne skupnosti srednjega usmerjenega izobraževanja, ki bo enega ali pa dva direktorja plačevala.

Ce že ni enotnost glede organizacijske oblike vzgoje in izobraževanja, pa je bil v minulem šolskem letu že izvršen – skladno z zakonom o srednjem usmerjenem izobraževanju – enoten vpis v prve razrede. Posamezne šole niso več vpisovale učencev tako kot doslej, se pravi zlasti na osnovi doseženega uspeha v osnovnih šolah, temveč po teritorialnem načelu. V okviru obine so se dogovorili, kam se bodo vpisovali učenci iz posameznih osnovnih šol (opredelili so torej šolske okoliše). Tako je, na primer, po besedah ravnatelja izobraževalnega centra »Veljko Vlahović«, ta center vpisoval učence iz sedmih osnovnih šol. Ravnatelj gimnazije pa je povedal, da se je tukaj prvič zataknilo: vsi starši očitno niso bili dovolj seznanjeni s spremembami vzgojno-izobraževalnega sistema. Reformo so sprejeli kot podaljševanje osnovnoolske obveznosti, oziroma je med starši vladalo prepričanje, da morajo vsi, ki končajo osnovno šolo, nadaljevati izobraževanje tudi na prvi stopnji srednjega usmerjenega izobraževanja. Tako so se v šolskih klopek srednjih šol znašli tudi tisti učenci, ki po končani osemletki niso nameravali nadaljevati izobraževanja zaradi prejšnjega slabega uspeha.

Enako so povedali tudi v Smederevu in ravnateljica smederevske gimnazije je dejala, da so takšni učenci prenehali prihajati v šolo po dveh ali treh mesecih, ko so uvideli, da ne morejo slediti učnemu programu ali pa so si nabrali tudi po deset in več nezadostnih ocen.

Takšen teritorialni vpis je pripeljal v šolske klopi na primer dosežane svetozarevske gimnazije popolnoma izenačeno generacijo osmošolcev. Profesorji, ki so bili dotlej navajeni na odličnjake, so se morali sprijazniti s tem, da bodo odsele poučevali tudi veliko takih, ki so lahko prej gimnazijsko poslopje gledali samo od daleč. Lahko verjamemo besedam ravnateljice, ki je dejala, da so profesorji zelo nezadovoljni z uspehom. In kako tudi ne bi bili, saj so ob polletju pozitivno ocenili samo 36 odstotkov učencev prvega letnika srednjega usmerjenega izobraževanja. (Seveda je bil odstotek pozitivno ocenjenih učencev znatno višji ob koncu šolskega leta, ko so se bolj potrudili tako učenci kot učitelji). Tudi na smederevski gimnaziji niso zadovoljni z doseženim uspehom. Ravnateljica ni hotela govoriti v odstotkih, povedala pa je, da je uspeh slabši kot prejšnja leta, češ, da je temu kriv teritorialni vpis.

Nasprotno pa se je v izobraževalnem centru »Veljko Vlahović« v Svetozarevu znašlo toliko odličnjakov, kot še nikoli prej. Kljub temu odstotek pozitivno ocenjenih učencev ob polletju ni bil veliko večji od tistega v gimnaziji. Ravnatelj centra je po-

vedal, da pripisujejo tako skromen uspeh zahtevnim učnim načrtom. Dejal je, da morajo po novem obravnavati snov, ki drugače – po njihovem mnenju – sodi na fakulteto. Učitelji izobraževalnega centra so si bili edini, da je učni program preobsežen in preveč ambiciozen. Poleg tega so tudi učbeniki napisani zelo zahtevno in niso prilagojeni samostojnemu delu učencev. Ravno nasprotno, je poudaril ravnatelj izobraževalnega centra, od učiteljev zahtevajo učbeniki več dodatnega pojasnjevanja in tolmačenja učne snovi. Med drugim so učbeniki napisani na hitro roko, tudi po sedem, osem avtorjev ni medsebojno uskladilo tekste, ki so v enem samem učbeniku natisnjeni tako v ekavščini kot v tjkavščini in jekavščini.

Na sebi svojstven način so spremembe v izobraževalnem sistemu sprejeli učenci. Poglavitno merilo je seveda učenje po novih programih. Bolj natančno povedano: ali se je potrebno več učiti ali manj. Dobri učenci so povedali, da imajo po novem manj dela, ker učitelji ne zahtevajo toliko kot prej. Na moč so hvalili zgostene učne programe, ki jih ne obremenjujejo z utrjevanjem snovi v šoli, temveč jim dopuščajo možnost, da doma poglabljajo tisto snov, ki jih najbolj privlači.

Po besedah ravnatelja izobraževalnega centra »Veljko Vlahović« učenci, ki so končali osnovno šolo z zadostnim uspehom, ne morejo slediti pouku oziroma mu sledijo z velikimi težavami. Večina bo najbrž ponavljala prvi razred srednjega usmerjenega izobraževanja, čeprav ponavljalcev, kot je bilo rečeno, ne bi smelo biti. Neuspešne učence bi morali namreč preusmeriti v manj zahtevne poklice. Za delo bi jih usposobili na krajših tečajih, kasneje pa bi jim omogočili (če bi pokazali interes) izobraževanje ob delu.

Takšnih tečajev zaenkrat se niso nikjer oganizirali, med drugim tudi zato ne, ker ni jasno, ali naj bi imeli takšni učenci prednost pri zaposlovanju ali ne. Ideal, h kateremu težijo, je takošnje vključevanje učencev v združeno delo, znano pa je, da ima največ nezaposlenih, ki na zaposlitev čakajo tudi po več let, v glavnem le osnovnoolsko izobrazbo ali pa so samo priučenji za opravljanje posameznih del.

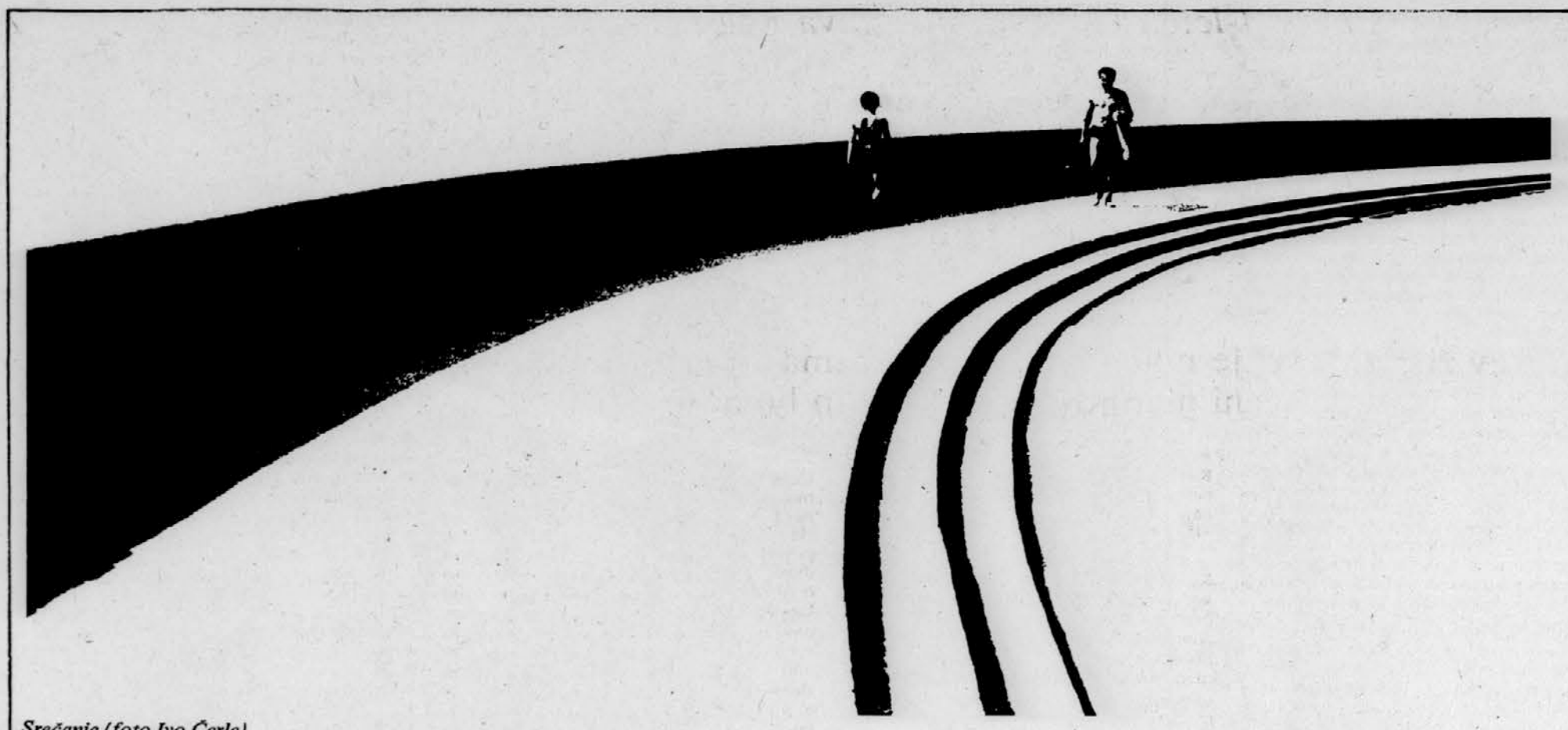
Ta problem so v Trsteniku rešili tako, da se je celotno izobraževanje kar najtesneje povežalo z združenim delom. Trstenik je postal nekakšen vzorec za usmerjeno izobraževanje za vso Srbijo, saj so z reformo začeli že pred tremi leti in so si nabrali vrsto izkušenj. Največja je vsekakor ta, da jim je uspelo skupaj z gospodarstvom in družbenimi dejavnostmi načrtovanje potrebnih kadrov. Ljubica Tomašević, pomočnica ravnatelja izobraževalnega centra »Prva petoletka« v Trsteniku, je povedala, da združeno delo vsako leto prikaže svoje potrebe po delavcih in stvar dogovora je, kakšne kadre bodo izobraževali. »Mi učencev ne vpisujemo zato, da bi napolnili šolske klopi, temveč da damo gospodarstvu potrebne strokovnjake«, je poudarila. Potrebe po delavcih v Trsteniku so tolikšne, da praktično vsi, ki končajo izobraževanje – torej so si pridobili poklic – takoj dobijo ustrezno zaposlitev. Pri tem se držijo načela, da lahko samo najboljši učenci nadaljujejo izobraževanje na višjih in visokih šolah. To v praksi pomeni, da okoli 30 odstotkov učencev v srednjem usmerjenem izobraževanju doseže četrti letnik šolanja, ki jim omogoči nadaljnji študij na fakultetah ali pa se zaposlijo kot tehniki različnih poklicev in usmeritev.

Ko je ravnatelj izobraževalnega centra »Veljko Vlahović« komentiral dosežene uspehe v Trsteniku, je dejal, da je njim lahko, ker so majhno mesto z močno industrijjo. Pri nas smo le z velikimi napori oganizirali proizvodno prakso učencev, kaj šele, da bi govorili o tesnejšem sodelovanju z gospodarstvom«, je dejal ravnatelj centra.

Proizvodno prakso učencev (na nekaterih šolah je sploh niso uspeli oganizirati) je ocenil kot pomanjkljivo iz dveh vzrokov. Prvi je bil ta, da niso dosegli povezave med teoretičnimi spoznanji, ki so jih učenci dobili v šoli, in praktičnim delom v delovnih organizacijah. To pomanjkljivost so skušali odpraviti v šolskih delavnicah, kar vsekoli ni moglo nadomestiti pravega dela v proizvodnji. Drug vzrok pa po mnenju ravnatelja centra leži v nezainteresiranosti delovnih organizacij, ki se vedejo, kot da je reforma vzgoje in izobraževanja samo stvar šole in učiteljev.

Vsak učenec mora med šolskim letom opraviti 35 ur družbeno koristnega dela ter 70 ur proizvodne prakse, in to je vsekakor dovolj, da se mladi seznanijo z delom, za katerega se izobražujejo oziroma usposablajo. Toda praksa je v Svetozarevu pa tudi v Smederevu pokazala, da ni dovolj, če učenci – bodoči delavci in strokovnjaki – opravljajo samo nezahtevno delo v proizvodnji. V Svetozarevu so učenci v glavnem delali v mesni industriji (pakirali so konzerve itd.) in tovarni kablov, Smederevčani pa so med drugim sodelovali pri montaži kuhinjskih štedilnikov, kar je vzgojno in izobraževalno daleč od usposabljanja za poklice, pa čeprav je takšno usposabljanje potrebno nekje začeti – toda skladno z učnimi programi. Ob tem sem se spomnil starega očeta, ki me je večkrat priganjal, ko sem mu pomagal pri delu na polju: »Le delaj, le delaj, da se boš laže učil.«

Branimir Nešović

Srečanje (foto Ivo Cerle)

Delegati niso zadovoljni

»Neskončen« seznam tem za dosedanje ekonomsko politiko

Po analizi zveznega izvršnega sveta je pričakovati podrobno razpravo pa tudi akcije

Od našega beogradskega dopisnika

Pred dobrimi desetimi dnevi so delegati skupščin SFRJ dobili obsežno gradivo zveznega izvršnega sveta z naslovom Poročilo ZIS o uresničevanju družbenega načrta Jugoslavije za obdobje 1976–80 v letih 1976 in 1977. s prvo oceno razvoja v letu 1978 in možnostmi razvoja v letu 1979. Čeprav gradivo obsega skoraj 700 strani (na podlagi tega bi bilo mogoče sklepati, da bo analiza zares vsestranska), se po splošni oceni delegatov ne moremo in ne moremo otežiti navade, da o izjemno pomembnih stvareh govorimo posplošeno, površno, marsikaj protislovno, brez globlje ugotavljanja vzrokov in brez snovanja smeri za nadaljnje akcije in ukrepe. V delegatski razpravi so prav tako večkrat z obžalovanjem poudarili, da je bilo v republikah in pokrajinah preloško čas za razpravo, kar je velika škoda, saj bi lahko prišli do dosti bolj konstruktivnih pripomb in predlogov, zlasti zato, ker v bazi ravnokar poteka razprava o uresničevanju načrtov republik in pokrajin.

Razveselljivo je – to se zlasti zbuja pozornost in se izrazito loči od pretežno negativno intonirane delegatske razprave – da je med delegati čutili izjemno polet in trden namen, da bodo družbenogospodarski položaj »do konca« premerili in prethitali ter si na podlagi tega prizadevali nadomestiti, kar smo med dosedanjim uresničevanjem srednjeročnega načrta zamudili. Eden osnovnih vzrokov takega odnosa delegatov je nedvomno tudi nedavno končan kongres ZKJ, na katerem je bilo jasno poudarjeno stališče, da lahko samo s konkretno akcijo, ob popolni odgovornosti vsakega posameznika, dosežemo cilje, ki smo si jih postavili. Zaradi tega lahko jeseni, ko bodo delegati, kakor napoveduje zvezni izvršni svet, končno dobili analizo, kakršno so si želeli že zdaj, pričakujemo razpravo, a tudi akcije, o katerih nujnost je dolgo govorimo.

Ce bi po skoraj dvotedenski razpravi v odborih obeh zborov skupščine SFRJ poskušali povzeti oceno o poročilu ZIS, bi morali najprej omeniti razočaranje delegatov nad tistim, kar so v nasprotju s pričakovanji našli v 700 straneh omenjenega poročila. Če odštejemo podatke o stopnjah gospodarske rasti v zadnjih letih, podatke o zaposlovanju, povečanju družbenega proizvoda, gibanjih na področju zunanjetrgovinske menjave – torej vse tisto, kar je najširši javnosti že zdanj znano – ne zasledimo pravzaprav niti enega samega podatka ali ocene, ki bi gospodarsko situacijo Jugoslavije aktualneje, na novo ali globlje ponazorila. Zaradi tega je delegat Dušan Sekić iz Vojvodine v nekem trenutku »negotovno« vprašal: »Kaj pa, če si je ZIS vse to, kar nam je poslal, mogoče zamislil kot predhodno informacijo in bomo pravo poročilo šele dobili?«

Kje je vir nezadovoljstva

Ne da bi naprej naštevali mnenja, ki so jih delegati izrazili o nekvallitnetosti tega poročila, poskušajmo v nekaj vrsticah orisati del avtentičnih ocen iz te informacije. »Zvezni izvršni svet ocenjuje,« je rečeno v poročilu, »da večje število dogovorjenih osnovnih ciljev in nalog načrta dokaj uspešno uresničujemo. Ugodno uresničujemo politiko in naloge o razvoju družbenogospodarskih odnosov na temeljih ustave in zakona o združenem delu, dosegaamo dinamično gospodarsko rast, uspešno uresničujemo politiko zaposlovanja, število zaposlenih v družbenem sek-

torju narašča hitreje, kot smo predvidevali. Nadalje dosegamo dinamično naraščanje investicij, zlasti v temeljne sklade gospodarstva, in hitreje izboljševanje življenjske ravni prebivalstva. Uspešno uresničujemo naloge v krepitvi obrambne sposobnosti in družbene samozasčite države. Začel se je proces zboljševanja produktivnosti dela in drugih dejavnikov, ki vplivajo na uspešno gospodarjenje, vendar na tem področju kljub temu znatno zaostajamo. Stabilnost in gospodarskih gibanjnih je večja, čeprav prepočasno odpravljamo osnovna žarišča, ki netrigoj inflatorne tendence.« Poleg ugodnih rezultatov, nadaljuje poročilo ZIS, »pa je treba opozoriti, da na nekaterih pomembnejših področjih ne uresničujemo dogovorjene politike razvoja. Zlasti zaostajamo v spreminjanju strukture materialne proizvodnje in strukture investicij v korist hitrejšega razvoja dejavnosti posebnega pomena. Prav tako ne moremo biti zadovoljni z nadomeščanjem nekaterih vrst uvoženega blaga z blagom domače proizvodnje. Tokovi v gospodarski menjavi s tujino so že dalje časa neugodni in obcutno zaostajajo za naloga mi in za dogovorjeno politiko...«

Zaradi tako visoke stopnje posploševanja in opisovanja (vtisa, ki ste ga dobili ob branju citiranega fragmenta, ni krivo to, da smo ga izrgali iz konteksta) so delegati, lahko bi rekli, precej ostro reagirali, zlasti pa so bili nejevoljni zato, ker na nekatere seje odbora bodisi ni prišel niti en sam pristojen predstavnik ZIS ali pa ni mogel postreči s tehtnejšo analizo od tistih, ki so že zapisane v samem gradivu. Zdi pa se, da je prvi vir tega delegatskega nezadovoljstva skrit v družbenih okoliščinah, v katerih se je pojavilo to poročilo ZIS. Po XI. kongresu ZKJ, na katerem so delegati zelo jasno razpravljali o problemih družbenogospodarskega razvoja Jugoslavije in smereh za spremembo stanja, je poročilo ZIS učinkovalo kot »padec nivoja«. Povrh pa, žal, obstaja precejšnja razlika med tistim, kar je zapisano v tem gradivu ZIS, in onim, kar je predsednik ZIS Veselin Djuranić rekel na XI. kongresu in v intervjuju za Ekonomsko politiko – na to je v svoji diskusiji zelo jasno opozoril tudi predsednik odbora zborna republik in pokrajin za kreditno-monetni sistem Zoran Zagar (Slovenija). Predsednik ZIS Djuranić je v zvezi z isto problematiko podal nekaj zelo odločnih in zelo pogumnih analiz realnega stanja in nakazal, kaj bi bilo treba storiti. Zaradi tega bi priporočili, je dejal Zagar, da bi te konstatacije in pripombe glede na to, da je bilo zadnji čas redkokdaj slišati kaj takega, vgradili v tekoče ekonomsko politiko.

Tudi letos negativna bilanca

Ce se vrnemo k osrednjim točkam delegatske kritike poročila ZIS, lahko rečemo, da so se delegati živo zanimali za vrsto tem, posebej pa bi lahko navedli vprašanja, povezana z zunanjetrgovinsko menjavo, z nevarnostjo ponovnega naraščanja inflacije, z reproductivno sposobnostjo gospodarstva in njegovo izjemno nizko akumulativnostjo, z neustreznim spreminjanjem kvallitativnih dejavnikov gospodarjenja, premajhnim dohodkovnim povezoivanjem dela in sredstev in nezadovoljivo iznajdljivostjo in angažiranostjo republik in pokrajin v novem položaju, ko so nanje prešle mnoge pravice in obveznosti »zvezne države«.

Ceprav na podlagi nekaterih podatkov o zunanjetrgovinski menjavi še ni mogoče alarmantno govoriti o neizpolnjevanju plana, so delegati upravičeno opozorili, da gibanja v letošnjem letu – poleg podedovane negativne plačilne in trgovinske bi-

lance iz prejšnjih let – vendarle zbuja jo skrb. V prvih šestih mesecih letošnjega leta na nobenem sektorju zunanjetrgovinske menjave nismo dosegli plana. Zaostajamo tako v izvozu v razvite zahodne države kot v države v razvoju in vzhodnoevropske države. Namesto da bi bilo 60,1 odstotka uvoza pokritega z izvozom, smo dosegli samo 53 odstotkov. Če bi želeli do konca leta doseči predvideno raven, bi morali odslej vsak mesec povečevati izvoz za 20 odstotkov. Seveda pa je to naloga – v tem se strinjajo tako delegati kot predstavnik ZIS – ki se zdi celo največjim optimistom neuresničljiva. Kljub vsem neogibnim ukrepom torej lahko pričakujemo, poudarjajo strokovnjaki, da bomo tudi letošnje leto sklenili z negativno bilanco, ki bo presegala 500 milijonov dolarjev. Kar zadeva odnos do te problematike, pomeni novost drugačen ton delegatske razprave, v kateri so opozorili, kje je treba iskati vzroke takešnega stanja zunanjetrgovinskega prometa. Več delegatov je namreč opozorilo, da ni več mogoče slabih rezultatov naše zunanje trgovine »svetno opravičevati« s tako imenovano izredno zapletenostjo tujega trga (češ da je zaprt in z omejitvami ovira uvoz). Tudi druge države se sprijemajo z enakimi težavami in vendar se jim je posrečilo, da so izvozile svoje blago in povečale svoj plačilni presežek. Navsezadnje pa tudi mi z omejitvami sprejemamo uvoz. Vzroke za to je treba iskati predvsem med nami, se pravi v dejstvu, da so naši izdelki (tudi tedaj, kadar jih podpiramo s spodbujanjem izvoza) preprosto rečeno – nekonkurenčni.

In prav ob tej točki – nekonkurenčnosti domačih izdelkov na tujem trgu – se zaplete vprašanje domačega gospodarstva z vsemi njegovimi pomanjkljivostmi – od nizke produktivnosti, slabe reproductivne in akumulativne sposobnosti do dejstva, da je tudi cena, ki jo plačujemo za to, da smo povečali družbeni proizvod, previsoka, boljše rečeno, ne ustreza vrednosti, ki smo jo za to dobili. Verjetno ni bilo delegata, ki je v razpravi ni bil poudaril zaskrbljivo gaja stalnega upadanja reproductivne sposobnosti gospodarstva, ki je leta 1976 dosegla najnižjo raven od vojne sem. Delegati pa niso ostali zgolj pri ugotovitvah, temveč so večkrat opozorili na možne vzroke ter začrtali smernice globlje analize, ki naj bi pokazala, zakaj je tako. Tako so med drugim navedli tudi dejansko osupljivo primer kmetijstva, ki je, kot vemo, lani ustvarilo zelo visok pridelek, kar je seveda obetalo tudi izjemno povečanje dobička in skladov. Proti vsem pričakovanjem pa se to ni zgodilo, v akumulaciji gospodarstva je bilo komajda nekaj več sredstev kot ob povprečno rodovitnih letinah.

Denarna masa v 34 »izdajah«

Delegat iz Makedonije Vasil Grivičev je podobno poskušal opozoriti na metodološke prijeme bodoče analize nezadovoljivega stanja tako imenovanih kakovostnih dejavnikov gospodarjenja. Po besedah Grivičeva se je naš družbeni proizvod od leta 1947 do leta 1977 šestkrat povečal. To je seveda podatek, ki spodbuja in pričra o neznamnem razvoju Jugoslavije v svetovnih merilih. Ista podatek pa si je po mnenju Grivičeva mogoče ogledati tudi v drugi luči. Kajti če se vprašamo, kolikšna je bila dejanska cena šestkratnega povečanja družbenega proizvoda, bomo prišli do ugotovitev, iz katerih gre sklepati, da bi lahko dosegli zdaleč več, in kar je trenutno veliko bolj pomembno, da so bili kakovostni dejavniki gospodarjenja neustrejni. Če si ogledamo denarno maso in njeno rast, bomo namreč zlahka ugotovili, da je v tem obdobju doživela 34 »novih izdaj«,

kar seveda pričra o preveliki udeležbi primarne emisije denarja, četudi gre za veliko rast družbenega proizvoda. V istem obdobju, ko je bilo po vsej logiki utemeljeno pričakovati, da se bo intenzivnost dela povečala, s tem pa naj bi se tudi zmanjšale izgube in hkrati zvišala stopnja izrabljenosti sredstev (proizvodnih in investicijskih). Leta 1973 so bile izgube udeležene v celotnem družbenem proizvodu z 1,8 odstotka, leta 1975 pa s 5,7 odstotka. Podatki o stopnji izrabljenosti sredstev pričajo o neprimerni stagnaciji in upadanju – leta 1975 je namreč dosegla 0,43 odstotka, leta 1972 pa le 0,41, čeprav smo pričakovali, da se bo zvišala. Se nekaj je paradoksov, s katerimi se vsi vsak dan soočamo – navkljub povečanju števila zaposlenih strokovnjakov delovna storilnost pada, navkljub čedalje večjim vlaganjem v nove, sodobne objekte in tehnologijo režijski administrativni stroški iz leta v leto naraščajo.

Največ razburjenja je verjetno sprožilo energetsko stanje v Jugoslaviji, natančneje povedano, čedalje močnejša prizadevanja, da bi kot poglavitni energetski vir uporabljali nafto. Ob tem so na splošno ocenili, da ni mogoče več odlašati z družbenim dogovorom, prav kakor je vsekakor treba preprečiti čedalje bolj množično (neodgovorno) preusmerjanje z drugih oblik goriva na tekoča. Kot posebej zaskrbljivo dejstvo so poudarili, da začeta vlaganja v rafinerije proizvajajo ne le s tem, da se bodo povečala sredstva za uvoz nafte, temveč tudi industrija čedalje bolj uporabljala dražje naftne derivate. Večina delegatov seveda ni zamudila te priložnosti in je postavila vprašanje, kdo je odgovoren za »škandal« v zvezi s »slovitimi« tovarnami sladkorja. Kot vsi vemo, smo se najprej dogovorili, da bodo uporabljale domača trda goriva. Tedaj pa je »na lepem« pristlo do spremembe načrta in v tovarnah sladkorja bodo postavili naprave, ki bodo delovale na nafto, kar bo Jugoslavijo stalo dodatnih 220 milijonov dolarjev za uvoženo nafto. Kajpada je še odprto vprašanje, po čembo sladkor, zaradi katerega smo – da ga ne bi uvažali (in izdajali deviz) – tudi začeli graditi omenjene tovarne.

Potreben bo tehten odgovor

Lahko bi rekli, da je seznam tem, o katerih so spregovorili delegati, »neskončen«. Vse pa imajo skupno točko – željo, da bi prethitali našo dosedanje ekonomsko politiko. Kajti, kot je dejal delegat iz Slovenije Dušan Čehovin, pogostokrat se je dogajalo, da smo nekaj načrtovali in delali, da bi to uresničili, doživeli pa smo prav nasprotno. Prav zaradi takšnih izkušenj (in seveda tudi zato, da bi izdelali koncept za prihodnost) se je nujno lotiti globlje analize. Le tako bomo lahko stvarneje spregovorili o obdobju do konca tekočega srednjeročnega načrta. Ob tem so v razpravi še posebej poudarili, da je nujno ugotoviti, kaj ovira republike, da bi uresničile z ustavo prenesene pravice in obveznosti zvezne države. Sicer pa je bilo slišati tudi vprašanje, ali dejansko obstaja bistvena – dohodkovna povezaava med temi načrti in zveznim načrtom oziroma med mikrosubjektii in Jugoslavijo. Prav gotovo je treba poiskati tehten odgovor na to vprašanje, kajti nedopustno in v nasprotju z bistvom našega sistema bi bilo, ko bi odgovor pričakovali le od ZIS in federacije.

Kot vemo, bo 11. julija podpredsednik ZIS Andrej Marine delegatam prebral referat o informaciji ZIS. To bo seveda priložnost, da bomo znova prethitali stališča, katerih pravi učinek bo verjetno čutili šele na začetku jeseni in kasneje, ko naj bi se lotili resnejše analize ter programa konkretnih ukrepov in akcij.

Fedja Žičić

Politika trgovcev s topovi

Sam 'Ovhey-Panquima - Nacionalni urad za informacije, Kongo

Če bi želeli premostiti jez, ki loči nerazvite od razvitih, bi morali nerazvite povečevati svoje nacionalne dohodke za 7 odstotkov na leto, tehnološko razviti pa zavreti svojo rast na vsega polovico te hitrosti. Da bi dosegle takšno naglico, bi morale dežele v razvoju temeljito spremeniti svoje ekonomske politike. To velja zlasti za kmetijstvo. Naložbam bo morala odmeriti precej večji kos narodnega dohodka kot doslej. Ponekod bi se moral delež investicij povzpeti tudi do 40 odstotkov narodnega dohodka.

Vprašanje je seveda, če bodo bogate države voljne pomagati revnim pri uresničevanju tega načrta, ali pa se bodo še naprej oklepale zdajšnjega egoizma. Tretji svet prav gotovo čaka velika bitka. Nujnost nove mednarodne ekonomske ureditve mora prodrati v središče zavesti svetovne javnosti. Tu pa imajo zelo pomembno vlogo sredstva javnega obveščanja. Novinarji so tisti, ki ustvarjajo in oblikujejo javno mnenje. Nekateri so jih celo krstili za sedmo silo. Kakorkoli že, nihče ne more zanikati pomena sredstev informiranja pri razvoju sodelovanja med deželami.

Ena od dolžnosti novinarjev je, na primer, da po svojih močeh pripomorejo k zmanjševanju politične napetosti, kadarkoli se pojavi kriza v mednarodnih odnosih. Takšni krizni situaciji smo pričeli danes, ko so velike sile prestavile žarišča napetosti iz Evrope v tretji svet in tako zaščitile svoja nacionalna gospodarstva. Zato je prišlo do konfliktov na Bližnjem vzhodu, na rogu Afrike, v zahodni Sahari pa tudi v Vietnamu. Novinarjeva dolžnost je, obsoditi politiko trgovcev s topovi, hkrati pa, da pozornost politikov pritegne na krivičnosti takšnih dogodkov.

Zlonamerno pisanje zahodnega tiska

Arkadij Maslennikov - Pravda, SZ

Kako nevzdržen je pravzaprav sedanjí svetovni ekonomski sistem, je pokazala nedavna gospodarska kriza. Nič več kot tri leta ni bilo treba, da se je - od leta 1973 do 1975 - skupni trgovinski deficit držav, ki so izvoznice nafte, povečal od 11 na 40 milijard dolarjev, njihova zadolženost pa je preseгла 200 milijard dolarjev. Kljub vsemu pa je mednarodnim korporacijam uspelo v teh kriznih letih iz dežel v razvoju izvoziti več kot 23 milijard dolarjev profita.

Ni dvoma o tem, da imajo sredstva javnega obveščanja zelo pomembno vlogo pri prosvetljevanju človeštva in ustvarjanju ugodnega ozračja za gradnjo novega mednarodnega ekonomskega sistema. Toda, ali novinarji uspešno igrajo svojo vlogo?

Sodim, da ni prav nikakršnega razloga za zadovoljstvo. Zakaj? Zato, ker se neenačnost, ki jo je opaziti pri delitvi bogastva in ekonomske moči v svetu, nezdružno širi tudi na področje informacij. Poglavitne poti mednarodne informiranja nadzorujejo isti zahodni krogi, ki so zgodovinsko odgovorni za današnje stanje v deželah v razvoju. Njihov monopolizem pa se kaže v nepravilnih, izkrivljenih in sovražnih podobah nerazvitih dežel in politik njihovih vlad v zahodnih sredstvih javnega obveščanja.

Da ne bom deklarativen, naj ilustriram svojo sodbo. Znano je, da gre sedanji gospodarski zaostanek večine azijskih, afriških in latinskoameriških dežel pripisati kolonialnemu in neokolonialnemu izkoriščanju. Kakorkoli, zahodni tisk silno redko resno in objektivno razčlenjuje njihove probleme. Namesto tega objavlja kopicke člankov o »eksploziji naraščanja prebivalstva« v deželah tretjega sveta, o »odporu« azijskih, afriških in latinskoameriških kmetov pri uporabljanju novih tehnologij, o »slabi produktivnosti«, »korupciji« in podobnem, da bi le čimbolj očrnil njihovo podobo.

Takšne informacije seveda v zahodnih družbah vzbujajo sume in predsodeke ob zahtevah dežel v razvoju o pomoči. Odpori proti povečevanju gospodarske pomoči manj razvitim narodom postajajo celo vse večji in večji.

Ne morem se ogniti še eni od mnogih razlag nove mednarodne ekonomske ureditve. Nekateri si poglavitne probleme ob njej predstavljajo poenostaviteljno in napačno kot bitko med revnim Jugom in bogatim Severom, s katerim pa razen na kapitalistične mislijo tudi socialistične dežele. Še več, pred ob skupini dežel postavljajo enake zahteve pomoči nerazvitem, ki so jo avtomatično izračunali iz odstotkov nacionalnega produkta. Nobe-nega dvoma ni, da imajo dežele, ki so treple pod jarmom kolonialistov, vso pravico od njih zahtevati povračila za škodo, ki jim je bila prizadejana. Toda moralo bi biti jasno, da nimajo razloga postavljati enako listo zahtev tako socialističnim kot kapitalističnim deželam. Socialistične dežele niso odgovorne za njihov gospodarski položaj, nikoli jih niso izkoriščale in njihova dejavnost v mednarodni areni ni povezana z ekonomskimi in monetarnimi krizami, ki pretresajo kapitalistični sistem in odsevajo v nerazvitih deželah.

Zato pomoč socialističnim državam ni nikakršna kompenzacija za povzročeno škodo, temveč pomoč prijatelja in zaveznika v boju proti silam, ki so povzročile in še vedno povzročajo bedo in zavirajo razvoj revnih dežel. Sovjetska zveza z razumevanjem in spoštovanjem gleda na zahteve dežel v razvoju po uveljavitvi novega mednarodnega gospodarskega sistema in podpira njihova prizadevanja. S sovjetsko pomočjo so te dežele zgradile ali pa še gradijo okrog tisoč podjetij. Od leta 1946 do 1976 se je blagovna menjava med Sovjetsko zvezo in deželami v razvoju povečala za 48-krat.

Čeprav se v razpravi razhajamo pri mnogih vprašanjih, mislim, da bi morali doseči enotno mnenje vsaj o tistih stvareh, ki so bistvenega pomena za reševanje našega vprašanja. To je najprej tesna medsebojna odvisnost vseh narodov na svetu. Drugič, spoštovanje kulturne identitete vsake dežele in, tretjič, da je v osrednje naše pozornosti namesto zapletenih ekonomskih vprašanj treba postaviti človeka in njegove potrebe. Mislim, da se bo morala naslednja novinarska okrogla miza o novem gospodarskem sistemu ogniti splošnim razpravam in se osredotočiti na kateregakoli od konkretnih najbolj aktualnih vprašanj, povezanih s to temo, in o njem sprožiti pravo razpravo.

Vprega (foto Joco Znidaršič)

Okrogla miza o novem ekonomskem sistemu

Imperializem, monopolizem in dolžnost sedme sile

Pisana beseda lahko spodbudi pa tudi zavre dialog med bogatimi in revnimi

Kaj lahko naredi sedma sila, da bi svet odpravil izkoriščevalsko gospodarsko ureditve in jo zamenjal za boljšo? V novi ureditvi, katere poteze so podrobno načrtale konference nevrščenih, morajo biti gospodarstva vseh dežel enakovpravna že zato, ker so drugo drugemu potrebna, ne glede na politični ali ekonomski sistem. Kakorkoli že, bogati ne kažejo volje, da bi se odrekli ceneni energiji, surovinam in drugim privilegijem, lačni pa se le s težavo dogovarjajo s sitimi.

Novinarji niso niti izvedenci niti diplomati in se zato ne morejo pogajati ali sklepiti sporazumov. Zato pa lahko pozitivno delo in sporazumevanje med

obema stranema in tako spodbudijo gradnjo nove mednarodne ekonomske ureditve, je bilo slišati na nedavni mednarodni okrogli mizi o vlogi tiska, radia in TV v prizadevanjih za nov gospodarski sistem.

Toda tudi moč sedme sile omejujejo različna tolmačenja vprašanja samega, še dodatno pa po mnenju nekaterih velikih svetovne agencije, ki izdelujejo informacije po vseh pravih tehnološko dovršene velikoserijske proizvodnje. Kako raznobarvna je podoba pojmovanega novoga mednarodnega ekonomskega sistema in vloge novinarjev, je opaziti tudi v mislih nekaterih udeležencev razprave za portoroško okroglo mizo.

pa je vsak dodal svoje težave, svoje misli in svoje dvome. Čeprav je zamislil tudi na Zahodu sprejeta zelo široko, je v njej še mnogo nenatančnosti in nejasnosti. Pogovoriti bi se morali o več stvareh. Že naši podatki so neenotni. So pravilneje številke, ki jih ponuja Svetovna banka, podatki OECD ali morda katerega od drugih virov.

V Združenih narodih zelo visoko cenimo pobudo Zveze novinarjev Jugoslavije, da pripravi okroglo mizo, na kateri si bodo predstavniki sredstev javnega obveščanja pojasnili zamisel in svojo vlogo pri gradnji nove mednarodne ekonomske ureditve. Vsi, ki se ukvarjamo z informiranjem, smo nenehno pred dilemo, na kakšen način in v katerem jeziku pojasniti javnosti zelo zamotana vprašanja mednarodnih gospodarskih odnosov. Poudariti moram zlasti pomen, ki ga ima novinar pri »prevajanju« te problematike v jezik, ki je prav vsakomur razumljiv.

Pri tem ima še posebej pomembno vlogo tisk Jugoslavije, ki je vodilna članica gibanja nevrščenih dežel. Zatorej ni naključna vloga, ki jo ima Jugoslavija pri razpravah o pomenu sredstev javnega obveščanja, ko gre za mednarodni razvoj v svetu. Nobeno naključje tudi ni, da gre prav njej pripisati uresničenje zamisli o »poolu« časopisnih agencij nevrščenih držav.

Prednost ima, kdor ima boljše podatke
Jiri Kubka, Mednarodna novinarska organizacija (IOJ) - CSSR

Vse novice in informacije, s katerimi nas vsak dan zasipavajo agencije, so centralno obravnavane in enostranske. Za ilustracijo: agencijski mogotci neposredno nadzorujejo 80 odstotkov informacij v Latinski Ameriki, pri tem pa so vesti o skoraj vseh mednarodnih zadevah nadelane tako prekriščene, da tamkajšnji bralci vedo več o tem, kar se dogaja na drugem koncu sveta, kot pri njihovih sosedih.

Velike agencije imajo na voljo naj sodobnejšo tehniko in vse pogoje, da bi izkoreninile s sveta neznanje in nepismenost. Počnejo pa ravno obratno in celo težijo k imperializmu na področju informiranja. Ta imperializem gre v bistvu z roko v roki z ekonomskim ekspanzionizmom. Podobno kot v gospodarstvu je tudi pri obveščanju opaziti protekcionistično zapiranje lastnih meja. Dežele, v katerih so nacionalne družbe za informiranje, so zaposlene z nekakšnim intelektualnim »izvozom«, pri tem pa niti ne pomislijo na kakršenkoli »uvoz«. Z drugimi besedami, obnašajo se natanko tako, kot na drugih področjih ekonomskih odnosov.

Očitno se to ne dogaja po naključju. Hitro informiranje je eden od poglavitnih pogo-

jev za uspeh v mednarodni trgovini. Vsak hip je treba vedeti, kakšno smer imajo vetrovi na tržišču čaja, kave, sladkorne pese ali druge borzne surovine. Naloga sodobne tehnike je, tem deželam zagotoviti prednost pri zbiranju podatkov, nacionalne agencije pa pri tem samo služijo svojim gospodarjem - nacionalnim družbam, katerih osnovni interes je izvedeti, kaj se dogaja na teh področjih. Njihova mreža je razprostrta čez ves svet in ji je zelo težko konkurirati. Kdor ima boljše podatke, diktira politiko. Z drugimi besedami, časopisne agencije so v rokah tistih, ki si ne želijo nove mednarodne ekonomske ureditve.

Proizvodno informacij na Zahodu bi lahko primerjali z velikoserijsko proizvodnjo. Draga je, vendar jo je treba posodabljati, rentabilna je samo v velikih količinah in ko so njene zmogljivosti maksimalno izkoriščene. Informacijski aparati imajo ogromne zmogljivosti, in ker jih vodijo visoko kvalificirani ljudje, dosegajo najvišji raven rentabilnosti in produktivnosti. To pa pelje k še večji agresivnosti informacijskega imperializma. Nadnacionalne agencije razvitih držav nikdar ne zasitijo potrebnikov, nenehno zahtevajo nova tržišča.

Dežele v razvoju bi morale zasnovati lastne informativne agencije ne samo v nacionalnih okvirih, temveč tudi na ravni celin in še više, da bi informiranje resnično rabilo njihovim interesom. Samo takšne agencije bi se lahko uprle nadnacionalnim motogtem, ki so se že trdno zasidrali v deželah v razvoju.

Napihovanje umetnega konflikta
Kurt Traar, Extrablatt, Avstrija

Ugotoviti je treba, da industrializirane države opazujejo vprašanje novega ekonomskega sistema z drugačnega zornega kota kot dežele v razvoju. Razlika je pogosto napihnjena v nekakšen konflikt, ki ga pa v bistvu ne bi smelo biti.

Zakaj bi si navaden delavec katerekoli visoko industrializirane države prizadeval za reformo gospodarskega sistema ali za spoštovanje nacionalne suverenosti dežel v razvoju, čeprav ve, da so te države gospodarsko izkoriščane? Sredstva javnega obveščanja pa tudi delavska gibanja in sindikati na Zahodu ga učijo prav nasprotno: da svojo blaginjo dolguje sedanji ekonomski ureditvi. Tako postajajo v industrializiranih državah delavci v nekem smislu sodelavci njihove buržoazije. Ta si pogosto pridobi njihovo sodelovanje še bolj drastično: z opozorilom, da bi nov mednarod-

ni ekonomski sistem povzročil padec njihove življenjske ravni.

Toda ali to, da smo krivi za letošnjo izkoriščanje dežel v razvoju pomeni tudi, da moramo še naprej podpirati sedanji gospodarski sistem? Kaže, da je tako. Skoraj tri četrtine mednarodne finančne pomoči deželam v razvoju dajemo kot posojila ali kot orožje. Očitno je tudi, da se industrializirane dežele ne morejo reševati svojih kriz z izvozom v gospodarsko šibkejšje dežele. To na primer počno z odpuščenjem tujih delavcev v bogatih deželah. Edini način, da bi to vprašanje uredili, je drugačen sestava gospodarstev v teh državah.

Odgovor na vprašanje, kako lahko novinarji pomagajo pri gradnji novega mednarodnega ekonomskega sistema, ni lahek. Samo tolmačenje koncepta nove ekonomske ureditve je seveda odvisno tudi od tega, ali si novinar služi svoj kruh kot državni uslužbenec ali pa je odvisen od drugih gospodarjev.

Politično, ne samo tehnično vprašanje
Abdel K. Zouied - El Moudjahid, Alžirija

Za alžirski tisk ni bilo vprašanje spremembe mednarodne gospodarske ureditve nikdar zgolj vir informacij. Ob njem smo vselej zavzeli zavestno in odgovorno stališče. To se je pokazalo zlasti leta 1971. Tisk je odigral pomembno vlogo, ko je alžirski javnosti pojasnjeval smisel nacionalizacije proizvodnje nafte in naftnih derivatov.

Alžirski tisk je dogodkom ob vzpostavljanju nove mednarodne ekonomske ureditve vselej dajal široko publiciteto, ker menimo, da mora gradnja novega sistema končati proces dekolonializacije po svetu.

Alžirska javnost dobro pozna vse probleme, povezane z novim ekonomskim sistemom. Vselej smo se trudili, da bi teh vprašanj ne opazovali samo z gospodarskega zornega kota, temveč bi jim dali tudi politično razsežnost.

Gradnja novega mednarodnega ekonomskega sistema se bi v nobenem primeru ne smela omejiti samo na reševanje ozkih tehničnih vprašanj, na trgovinsko menjavo ali finančne odnose. Nasprotno, sedanji sistem odnosov med bogatimi in revnimi, ki sloni na odvisnosti in politiki sile, bo treba v koreninah zamenjati. Zal ugotovljamo, da gre neuspeh v dialogu med Severom in Jugom pripisati izključno razvitim deželam. Gradnja novega svetovnega ekonomskega sistema je svetovno resen problem, da bi ga lahko prepustili samo ekonomistom in strokovnjakom. Težnje člo-

veštva po pravičnejših ekonomskih odnosih lahko zagotovi samo dosledna politična akcija.

In vendar se nekaj dogaja

Henk Aben - Algemeen Dagblad, Nizozemska

Moti se, kdor pri razčlenjevanju odnosov med bogatimi in revnimi brez razlike tlačí v isti koš vse bogate. Kot so razlike med socialističnimi in kapitalističnimi deželami, tako so razlike tudi med samimi bogatimi državami. Vzemimo za primer Nizozemsko in Švedsko, edini dve državi, ki resnično plačujeta 0,7 odstotka kosmatega nacionalnega proizvoda za pomoč deželam v razvoju, čeprav je bil to cilj, ki so v OZN podpisale vse dežele na svetu.

Po drugi strani pa je enostranska tudi kritika odnosov med revnimi in bogatimi in večanja prepada med njimi. Tu se vendarle nekaj dogaja. Po šestem posebnem zasedanju generalne skupščine o tem vprašanju smo imeli tudi sedmo in drugo mednarodna srečanja, četudi so se končala z negativnim izidom, kot na primer dialog med Severom in Jugom. Vendar je bilo na vseh teh srečanjih mogoče povzeti pripravljenosti, da je blaginja ene dežele odvisna od druge, da so vse tesno povezane med seboj. Tega bi se morali bolj zavedati. Še pred desetletjem bi takšna deklaracija ne bila mogoča.

Nekdo od razpravljalcev je poudaril, da se moramo lotiti spreminjanja informativne ureditve v svetu. Toda kje? Vsako do bi moral urediti stvari najprej v lastni hiši. Delavcem v vzhodni ali severni Nizozemski moram pojasniti, da bodo izgubili delo, tujim delavcem je treba povedati, da bodo morali potovati domov, ker bodo njihove tovarne zaprli. Vendar to ni dovolj, pojasniti jim je treba tudi razloge in ozadja ter posledice in da je potrebno spremeniti v sestavo gospodarstev industrijskih držav in graditi tovarne tam, kjer so na voljo surovine. Naše delo se torej prične doma. Če želimo pomagati revnim deželam tretjega sveta, moramo najprej doma osnovati svoboden in kritičen tisk.

Previsoka cena za kratkovidnost

Julian A. Lubowski, Zycie Gospodarcze, Poljska

Upanje in vera sta besedi, ki ju navadno povezujemo s pojmom drugačnih mednarodnih ekonomskih odnosov. Besedi uporabljamo, ker zvenita optimistično, vendar mislim, da bi morali biti tudi skeptični. Naše srečanje ni prvi sestanek, posvečen novemu mednarodnemu ekonomskemu sistemu in brzkone tudi zadnji ne. Toda kljub vsemu se doslej z uspehom ne moremo pohvaliti. Ker se stari problemi kopičijo, dialogi o njih pa se vlečejo v nedogled, ni nič nenavadnega, da nekateri tolmačijo kratko UNCTAD »under no condition take any decision« (v prevodu: pod nobenim pogojem se ne odloči). Zaradi vse močnejšega protekcionizma razvitih - zlasti v tekstilni obutveni in drugih industrijah, kjer so revni najmočnejši - težav brzkone ne bo kmalu konec ali pa se bodo celo večale hkrati z njihovim razvojem. Kratkovidnost je po mojem mnenju tretja beseda, s katero je moč označiti trenutno stanje mednarodnih gospodarskih odnosov. Kratkovidnost v tem pomenu, da se bogate dežele ne zavedajo, da brez razvitih sosedov ne bodo imele kupcev za svoje izdelke. Nekdo od razpravljalcev je dejal, da ga ni misleca na svetu, ki bi ne priznal, da je prihodnost človeštva na gradnjo novega ekonomskega sistema. Toda vprašanje je, koliko je poštenih in razumnih mislecev okrog nas. Dolžnost novinarjev je povečevati njihovo število. Podpora novi gospodarski ureditvi pa bi ne smela biti slepa. Zato dovolite kritično pripombo v zvezi s tistim pojmovanjem mednarodnega sistema, po katerem so največje težave zanj njegove. Ob takšnem stališču pozabljamo na moč notranjih sil dežel v razvoju in se znajdemo sredi začaranega kroga. Novi mednarodni gospodarski sistem bi brez novega domačega sistema brzkone pripeljal do še večjih neenakosti med deželami. Naloga novinarjev je osvoboditi javnost o visoki ceni, ki jo moramo plačevati za kratkovidnost bogatih.

Odškodnina za zatiranje

Dragan Čolović, Radio Beograd

Vsako tolmačenje, po katerem sloni pomoč deželam v razvoju izključno na človekoljubnih razlogih, je licemerstvo. Zdi se, da javna glasila obeh strani v razvitih in nerazvitih deželah, veliko preveč poudarjajo takšne motive. Ker sedanji tržni mehanizem mednarodnih ekonomskih odnosov zakonito povečuje odlivanje dohodka iz dežel v razvoju, ne moremo govoriti o pomoči iz humanitarnih razlogov, temveč le o delnem povračilu, ki so ga bogati dolžni revnim. Pomoč je torej samo popravek sedanjega nepravilnega sistema mednarodnih gospodarskih odnosov. Hkrati je ta pomoč tudi sestavni del tega sistema in mu pomaga pri njegovem obnavljanju in vzdrževanju. Odstot pa je le korak do teze, ki je tako priljubljena nekaterim na Zahodu, po kateri je sedanji sistem mednarodnih ekonomskih odnosov v bistvu v redu ali pa vsaj ni tako slab, da bi ga bilo treba v koreninah spremeniti. To pa ni res, sedanji sistem je neucinkovit in ne pomaga večini držav na svetu, da bi se hitreje ekonomsko, družbeno in politično razvijale in postale samostojne. Kakorkoli, mednarodna ali bilateralna pomoč deželam v razvoju je na sedanji ravni gospodarskega in družbenega razvoja v svetu potrebna in še dolgo bo tako. Vendar pa je ne bi smeli obravnavati kot edino, trajno in nezamenljivo orodje s katerim lahko bogati odpravljajo krivice, ki so jih povzročili revnim. Dežele v razvoju so ponudile natanko obdelane predloge za reformo mednarodnih trgovskih, finančnih in monetarnih odnosov, ki morajo temeljito spremeniti gospodarski sistem.

Pot do njega bo prav gotovo dolga in težka, subjektivne sile pa jo lahko skrajšajo. Vsi, ki delajo v sredstvih javnega obveščanja, so del teh subjektivnih sil.

Pripravil Dušan Snaj

Varstvo narave

Kdo je več vreden: tigris ali človek?

Tudi živali in rastline imajo svoje pravice

Včasih smo v živalski vrt hodili gledat predvsem eksotične živali. Danes pa z nič manj zanimanja kot pred kletko z levom, žirafa ali antilopo postajamo tudi pred kletkami z volkom, medvedom, s črno štokljko, prepelico ali z divjim petelinom. Številne vrste živali, zlasti divjadi, ki so bile še nedavno na Slovenskem nekaj povsem običajnega, so namreč že tako redke, da jih lahko vidimo le še v živalskih vrtovih — če niso celo že izumrle.

Nedavne ugotovitve znanstvenikov namreč pričajo, da imajo nekatere živali sposobnosti, ki smo jih do nedavna pripisovali le človeku. Tako so pri delfinih znanstveniki dokazali določeno stopnjo inteligence. Raziskave se potekajo in dajejo presenetljive rezultate, odkrivajo nam dejstva, ki jih prej nismo niti slutili. Neizpodbitno je že, da se nekatere živali med seboj sporazumevajo v svojem jeziku. Po drugi strani pa tudi ljudje kažemo v svojem vedenju večkrat neverjetne podobnosti z živalmi. Napadalnost je tipičen element živalskosti v človeku. Knjiga o agresiji, v kateri Nobelov nagradjenec Konrad Lorenz to dokazuje, je zbudila pozornost po vsem svetu.

vzgojni vpliv, ki se bo odražal v večjem človekovem spoštovanju rastlin in živali,« je prepričan Peter Van Heijnsbergen.

Pri nas ogroženih 28 vrst rastlin

Če se ozremo na naša dosedanja prizadevanja za varstvo rastlin in živali, ugotovimo, da smo se na osnovi ustavnih izhodišč že opredelili za ukrepe, za katere se Heijnsbergova deklaracija še zavzema. Pred dvema letoma smo sprejeli odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst, ki varuje 28 rastlinskih vrst. Prepevado nam jih je uničevati, prenašati z naravnih rastišč, prodajati ter odnašati v tujino.

Iste leta smo sprejeli tudi odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih živalskih vrst ter njihovih razvojnih oblik. Primerke zavarovanih vrst je prepovedano loviti, ubijati, vzemirati v ujetništvo, prenašati njihova gnezda, legla ali jajca. Prepevado jih je prodajati, kupovati ali darovati ter odnašati v tujino. Prepevado jih je tudi prenašati iz kraja v kraj ali naseljevati nove živalske vrste na območjih, kjer živijo zavarovane živali.

In katere živali so pri nas ogrožene? Preve jih je, da bi lahko vse našli. Na spisku je kar 14 vrst žuželk (tudi rogač je med njimi), 6 vrst plazilcev, človeška ribica, vse ptice ujede razen krakulja, skoraj vse ptice pevke in tudi številne druge vrste ptic, med njimi tudi kukavica, vodomec, žolna, detelj itd. Med sesalci so na spisku ogroženih vrst jež, polesek, vrtni in drevesni polh. Ob teh so zavarovane vse živalske flore.

Deklaracija o pravicah živali in rastlin

»Čeprav enakovrednost še ne pomeni enakosti, pa vendar iz tega samoumevno izhaja zahteva po enakem obravnavanju, takem, ki izključuje zatiranje,« trdi Peter Van Heijnsbergen, čigar deklaracija o pravicah živali in rastlin bo lahko osnova za oblikovanje norm o odnosu med človekom in njegovimi sobitji.

Deklaracija se začne s pravico vsakega živega bitja do obstoja, ki je analogna človekovi pravici do življenja, zapisani v tretjem členu univerzalne deklaracije o človekovih pravicah. Pravico do obstoja nadalje podrobneje določajo drugo, tretje in četrto načelo. Ogrožene vrste obravnava drugo načelo, ki ga je Heijnsbergen oblikoval v skladu s konvencijo UNESCO o zaščiti svetovne kulture in naravne dediščine in s konvencijo o mednarodni trgovini z ogroženimi vrstami divje favne in flore.

Seveda samo priznavanje pravice do obstoja živalim in rastlinam še ne zagotavlja, da bodo res lahko obstale. Zato tretji člen deklaracije zahteva, da je treba živalim in rastlinam zagotoviti ustrezne življenjske pogoje. V tem členu je Heijnsbergen poslošil cilj mednarodnega sporazuma o ohranitvi severnih medvedov, ki ne zahteva le varstva severnih medvedov, ampak tudi zaščito njihovega življenjskega okolja. Na ta člen je vplivala tudi ramsarska konvencija o močvirnih področjih mednarodnega pomena, ki so prebivališča vodnih ptic.

Živali in rastline imajo pravico do obstoja, seveda pa ne na račun obstoja človeka. Tega se Heijnsbergen zaveda, vendar pravi, da je treba skrbno pretehtati interese človeka in živali ter rastlin.

»Ni priporočljivo uničiti življenja, če ni to nujno potrebno. Še vse premalo vemo o medsebojni povezanosti vsega živega v naravi, a vendar dovolj, da se zavedamo, da prav gotovo porušimo neko ravnovesje, ko neko vrsto iztrebimo. To ima pa slej ko prej učinek tudi na človeka. Vsi smo del ene celote — narave. Zato je treba skrbno presoditi, kakšni so lahko ti učinki. Človek — vi interesi, zlasti kratkoročni, so lahko, dolgoročno gledano, prej v škodo kot pa v prid,« opozarja Peter Van Heijnsbergen.

Res je, da so nekateri organizmi tudi strupeni, človeku škodljivi. Take je treba v interesu človekovega obstoja nadzorovati, regulirati njihovo število, vendar tako, da s tem ne škodujemo drugim živalskim ali rastlinskim vrstam.

Sedmi člen deklaracije pravi, da je treba preprečevati vsako nepotrebno trpljenje živali, ki ga povzroča človek, kar je pravzaprav splošno načelo, ki ga vsebujejo zakonodaje o varstvu živali v številnih državah. Zadnji člen pa obravnava ravnanje z živalmi in rastlinami izven njihovega naravnega okolja. Treba jim je zagotoviti take pogoje, ki čimbolj ustrezajo njihovim naravnim življenjskim pogojem. Kmetijstvo, živinoreja in ribogojstvo naj bi potekali na kar se da ekološko odgovoren način.

Sprejem take deklaracije v mednarodnem obsegu bi predstavljal velik korak naprej v mednarodnem varstvu okolja. Brez dvoma pa bi predlagana deklaracija vplivala tudi na oblikovanje pravnih odnosov med človekom in njegovimi sobitji.

»Res je, da živali in rastline niso sposobne skrbeti za uveljavljanje pravic iz deklaracije. Vendar nas to ne ovira, da je ne bi sprejeli, saj podeljuje naš sedanji pravni sistem pravice številnim subjektom, ki jih niso sposobni sami izvajati. Kasneje bi verjetno lahko ustanovili sistem skrbništva za določene ogrožene vrste živali ali rastlin v okviru mednarodnih organizacij. Deklaracija bo brez dvoma imela tudi velik

vrste, ki žive v jamah ali podzemskih vodah, pa tudi hrošči in metulji, ki živijo nad gozdno mejo.

Še posebej je pri nas za varstvo živali pomemben tudi lovski zakon, ki je mnogo bolj zakon o varstvu okolja, kot pa zakon o lovu. Po njem se ravna 19 tisoč slovenskih lovcev, ki imajo skoraj vsak dan stik z naravo in živalmi. Poleg zaščite rastlin in živali z obema prej omenjenima odločkoma, so z lovskim zakonom zaščitene številne vrste živali.

Mednje sodijo vse vrste pelikanov, čapelj, plevic, žličark, štokelj, gosi (razen njivske gosi), labodov, rac (razen velike race, krehelca in regelca), žagarice, ribjega orla, orlov (razen planinskega orla), jastrebov, kanj, lunjev, sokolov, žerjavov, dropelj, vodnih kokošk razen črne liske, deževnikov, goloba duplarja, sov, planinske vrane, planinske kvake, poljske vrane, črne vrane in krokarja. Zaradi redkosti tudi ni dovoljeno vse leto loviti hermelina, male podlasice, veverice, vidre, risa, planinskega zajca, planinskega orla, belke, samice gozdnega jereba, samice ruševca in velikega petelina, skalne jerebice, prepelice, skalnega goloba lesničarja in navadne kavke.

Ob sprejemanju zakona se je zastavilo vprašanje, ali velja te živalske vrste sploh vključiti med divjad, ko pa je popolnoma jasno, da niso in verjetno nikoli več ne bodo lovna divjad. Prevladalo je stališče, da jih je najbolje uvrstiti med divjad, saj bodo tako lovci svojo varstveno in gojivno pozornost usmerili tudi k ogroženim živalskim vrstam, ki pa jih seveda ne bodo smeli loviti. Podobno velja tudi za nekatere druge vrste divjadi, ki imajo le kratko, skorajda simbolično življenjsko dobo in kjer je odstrel tako omejen, da sam po sebi ne more vplivati na obseg vrste. Vendar pa prav možnost redkega in občasnega odstrela zagotavlja, da se lovci za te živali posebej zanimajo.

Ob koncu pogovora nam je Peter van Heijnsbergen povedal, da živijo na enem od Kanarskih otokov v kraterju ugaslega vulkana pajki, ki jih ni mogoče najti nikjer drugje na svetu. Krater nameravajo zaliti z vodo, kar bi pomenilo dokončno uničenje teh pajkov. Po sedanjem mednarodno pravnem sistemu je to dovoljeno.

Mednarodna skupnost je univerzalno deklaracijo o človekovih pravicah sprejela šele leta 1948, po tragični izkušnji s Hitlerjem. Ali bo tudi za sprejem deklaracije o pravicah živali in rastlinskega sveta potrebna tako tragična izkušnja, sprašuje Peter van Heijnsbergen.

Silvestra Rogelj

Krajinski park Polhograjski Dolomiti

Ogroženi svet

Kako so že na začetku zvodneli načrti za usmerjeno rekreacijo in zaščito pokrajine

Ko si je leta 1838 njegovo veličanstvo saški kralj Friderik Avgust II., »ne da bi se bal višine, iz ljubezni do botanike prišel ogledat rojstni kraj (Polhov Gradec) igalk« (Daphne blagayana ali blagajevga volčina), gotovo ni mislil, da bo njegovemu zgledu v slabem stoletju in pol sledilo na desetisoče modernih romarjev — ljubiteljev narave. Polhograjska okolica in predel med Dobrovo, Škofjo Loko in Gorenjo vasjo — ali Polhograjski Dolomiti, kot to območje običajno imenujemo — je namreč že dolgo priljubljeno izletišče ljubljancem in tudi drugim, ki želijo od časa do časa pozabiti na tegobe modernega življenja. Nekaterim so se ti kraji tako priljubili, da so si kotiček ob robu gozda, mikavno travnato pobočje z lepim razgledom ali jaso ob enem izmed številnih studencev izbrali za svojo počitniško hišico.

Tako se je zgodilo, da se je lepota in posebnost polhograjskega hribovja na koncu koncev tudi tokrat obrnila proti svojim prebivalcem. Kot jim znameniti, a strupeni blagajev volčin ni prinesel sreče (potem ko si ga je ogledal sam kralj, so mu začeli pripisovati zdravilno moč in ga kuhali za čaj, kar je pivcem namesto zdravja prineslo smrt), tudi od izletniškega in »počitniškega« turizma predel kot celota nima kaj prida dobička. Tegobe dvajsetega stoletja, ki jim s sprehodom v naravo želijo uiti izletniki, postopno in vse hitreje zastrupljajo tudi ta, z lepimi razgledi, zgodovinskimi najdišči ter etnografskimi, rastlinskimi in živalskimi posebnostmi bogati predel.

Območje krajinskega parka je tipičen primer kulturne krajine s številnimi zgodovinskimi, estetskimi in kulturnimi posebnostmi. Tako so, na primer, v Polhovem Gradcu v okviru najdišča vile rustike iz I. stoletja odkopali izredno bogato grobno opremo. Na Lovrencu odkrivajo poznoantično, naselbino, locirani pa so tudi ostanki prazgodovinskih gradšč in na Veliki Trati, Črni vrhu, nad Medvodami in drugod. Dvor slovi po renesančni plemiški cerkvi, ki sodi med najpomembnejše tovrstne spomenike v Sloveniji. Znan je tudi grajski Neptunov vodnjak v Polhovem gradu ter številne podružnične cerkve, (v Zlebeh, v Gostcah, nad Zmincem), ki se odlikujejo tako po arhitektonski zasnovi kot po srednjeveških slikarjih.

Židovi v zelenju

Zaradi izletniškega turizma in zaradi ljudi, ki posebno ob koncu tedna in za praznike v skupinah in posamično, z avtobusi, osebnimi avtomobili, s kolesi in peš poiščejo tudi najbolj skrite kotičke Dolomitov (kar seveda ni zgolj posebnost tega predela), namreč niso doslej namensko zgradili ali obnovili niti metra ceste. Ze dobri dve desetletji gostinskih zmogljivosti ni nihče povečal niti za sedež. Podobna ugotovitev velja za trgovino, skoraj enaka za avtobusne zveze...

Vendar so vse te podrobnosti malenkost v primerjavi z osnovnima problemoma. Ta navdajata z grozo tako prebivalce in vse ljudi, ki naj bi skrbeli za razvoj teh krajev, kot iskrene ljubitelje narave in polhograjskega hribovja: v mislih imamo razprodajo in opuščanje obdelave kmetijskih površin ter nenačrtno grednjo novih in obnovo starih hiš, ozirano, se tisto, kar razumemo pod pojmom turistična kultura in varstvo narave nasploh.

Po številnih zgolj načelnih predlogih in razpravah v občinah Šiška, Vič-Rudnik, Škofja Loka, v skupščini mesta Ljubljane, v samoupravnih organih prizadetih krajevinskih skupnosti, turističnih in planinskih društvih ter drugod so prvi uresničljivi predlog za ustavitve tega plazu ponudili prebivalci krajevne skupnosti Trnovce-Topol, ki jo bolj poznamo kot priljubljeno izletišče Katarina. Prek matične občine Ljubljana Šiška so predložili načrt, po katerem naj bi območje Polhograjskih Dolomitov razglasili za regionalni krajinski park III. reda. Idejo so s sprejemom mestnega in občinskih odlokov (teh kljub načelni podpori zaradi izvirnega urbanistično-turističnega programa še v Škofji Loki vedno niso sprejeli in podpisali) na osnovi dokumentacije ljubljanskega urbanističnega zavoda in zavoda za spomeniško varstvo SR Slovenije uresničili spomladi leta 1973.

Od prvih pobud za ustanovitev krajinskega parka je bilo osnovno vodilo zagotovitev teze o ogroženosti kulturne krajine (in seveda skrbniškega odbora, ki je začel delovati na osnovi odlokov o krajinskem parku) predvsem potreba po zaščiti tega predela pred stihijsko urbanizacijo in ohranitvi vseh naravnih dobrin in posebnosti za mirno množično rekreacijo. Tej zahtevi naj bi prilagodili tudi kmetijsko-gozdarsko politiko.

Poznavalci ob ocenjevanju vzrokov za take razmere omenjajo tudi dejstvo, ki v razgovorih o naši urbanistični in gradbeni politiki nikakor ni novo, pa ga ob obravnavi problematike krajinskega parka kljub temu ne moremo prezreti. Gre namreč predvsem za počasnost, da ne rečemo celo neučinkovitost inspekcijskih in pristojnih občinskih služb, pa tudi za prelaganje posameznih nalog, ki jih ni niti zmogel niti pristojen opravljati, na rame skrbniškega organizma.

V Polhograjskem hribovju torej kljub odlokom in prizadevanjem vztrajnih posameznikov ostaja vse bolj ali manj po starem, kar pomeni, da se podoba pokrajine vsak dan spreminja, da je okolje iz najrazličnejših vzrokov vse bolj onesaženo in da je živalski ter rastlinski svet kljub načrtni skrbi planincev, lovcev, ribičev in drugih vse siromašnejši. Kljub prizadevanjem gorske straže izletniki redčijo rastišča blagajevga volčina, zlatega jabolka, »jožefce« in kluzjevega svišča, medtem ko vedo lovci povedati, da so zadnjega divjega petelina zasledili na tem območju pred štiri mlety, pa tudi divje mačke, ruševci, gamsi so le redki gostje polhograjskih gozdov in vrhov.

Hkrati pa se skrbnikom krajinskega parka ponujajo nove in nove naloge.

Gre za zaščito in poudarek vsega, kar lahko pritejemo med značilnosti določenega območja. V Polhograjskem hribovju so to, na primer, nekatere dominantne točke (Toško čelo, Rog nad Sv. Katarino, Črni vrh, Kopačev hrib in Sv. Jakob), ki so v preteklosti dajali temu predelu poseben poudarek, danes pa jih počasi prerašča gozd. Podobno se spreminja videz osamljenih hribovskih kmetij, med katerimi po legi in izjemnih estetskih kvalitetah še vedno izstopajo nekatere domačije nad Katarino, na Šmolniku, Črni vrhu in drugod. V Polhovem gradu je prepuščena zobu časa in dobri volji novega lastnika zadnja črna kuhinja in tem območju, v »grabnjih« so že davno utihnily vsi mlinski kamni in nekdanje ponosne polhograjske gate in venecijanke uspešno izpodrivajo motorne žage.

S spomini na preteklost se nihče ne zavzema za staro. Gre predvsem za to, da bi ohranili vsaj muzejske primerke predmetov in obrti, ki so še do nedavnega dajale pečat temu predelu. Zato bi bila še kako dobrodošla vsaj uresničitev pobude za ustanovitev lokalnega etnografskega muzeja, ki bi lahko našel prostor v sicer razpadajočem polhograjskem gradu.

Po partizanskih poteh

Še pomembnejša je bržkone ideja o širši družbeni uveljavitvi Dolomitske partizanske magistrale. Njeno osnovno smer so že začrtali učenci osemletk tega predela, ki se v okviru praznovanja dneva mladosti že nekaj let srečujejo na pohodih po krajih, znanih iz NOB. Teh v Dolomitih ni malo, saj v okolici Ljubljane pa tudi drugod po Sloveniji skoraj da ni človeka, ki še ni slišal za Babno goro in Dolomitsko izjavo, pa za Pasjo ravan, Belško grapo, Ključ, Žirovnikov graben in za javke na obeh straneh okupacijske nemško-italijanske meje, ki so jo potegnili nad dolino Gradašče.

Kljub bogastvu spominov iz naše polpretekle zgodovine pa objekti in kraji, ki so z njimi povezani, niso niti dobro vzdrževani niti zadosti označeni. Zato se skrbniški organ krajinskega parka in »domače« organizacije zveze borcev NOV zavzemajo za strokovno določitev in javno priznanje te partizanske poti, s katero bi na zgodovino narodnoosvobodilne borbe v tem izpostavljenem predelu opozorili vso slovensko in jugoslovansko javnost. Prav zaradi tega, pa tudi zaradi vloge, ki so jo imeli Dolomiti med NOB, skrbi za uresničitev te pobude nikakor ne bi smeli prepuščati zgolj skrbniškemu odboru parka niti samo borcem iz krajev, ki naj bi bili vključeni v to spominsko partizansko pot.

Dobrih idej je seveda še več. Od programске naloge za označitev krožne turistično-rekreacijske ceste, ki bi se jo dalo urediti brez večjih izdatkov, vendar z nekaj iznajdljivosti in dobre volje. Potem so tu še pobude za ureditev kolesarskih stez, pa upravičene zahteve za označitev in ureditev pešpoti, načrti v zvezi s kmečkim turizmom, želje za ureditev zimskošportnih objektov in podobno. Predvsem pa bo treba uresničiti zahtevo, zaradi katere so polhograjsko hribovje razglasili za krajinski park: to je zaščita njegovega naravnega, zgodovinskega in etnografskega bogastva. Pri tem pa so bili vsi, ki jim je bila ta skrb naložena, bolj kot zaradi pomanjkanja denarja zaradi neuskajenih prizadevanj in nerazumevanja doslej največkrat neuspešni.

Janez Odar

Po geslu: Vrzi kamorkoli, česar ne potrebuješ (foto Marjan Smerč)

Zatirane živali

Na pragu njegove hiše te pozdravi pasje lajanje. Če človek ne bi prej prebral njegove deklaracije, bi nehote posumil, da ni morda tudi on tiste vrste veliki ljubitelj živali, katerega pristna ljubezen do naših živalskih in rastlinskih sobitij se začne pri smrkju in končna pri repu njegovega psa, čistokrvnega seveda. Toda ne.

»Vsako bitje ima pravico do življenja in obstoja, ne glede na to, koliko se človeku trenutno zdi koristno« oznanja prvo načelo deklaracije o pravicah živali in rastlin. Ko se vrata odpro, človeku odleže. Skoznje se zapodijo trije psi nedoločljive vrste, pridružita pa se jim še dve mački.

»Le živali in rastline so povsem izven zakona, njihov obstoj je brez kakršnekoli zakonite podpore. V tem pogledu je človekov pravni sistem kriv za tako imenovani spetsizem — zatiranje nekaterih živalskih in rastlinskih vrst v korist drugih.«

Zatiramo mnoge živali in rastline. Pravimo sicer, da le tiste, ki nam niso koristne oziroma so škodljive. Pravzaprav pa je zelo tvegano presojati, kdo je koristen in kdo ne, meni Heijnsbergen. Vse v naravi je v medsebojni povezanosti. Prav ta vzajemna odvisnost v naravi kaže na določeno enakovrednost ljudi in njihovih sobitij.

»Teško je reči, kdo je več vreden, človek ali tigris. Tigris je na primer hitrejši, fizično močnejši. Če presojamo le po enem dejavniku, na primer po inteligenci, je človek boljši. Vendar pa še tega ne vemo zagotovo.«

lepa vida

Jurij ga je vprašal, ali so odtele ljudi kaj boljše.

»Zakaj naj bi bili boljše? Boljše živijo.«

»Zanima me, ali so kaj boljše, ko že boljše živijo?«

Ozrl se je po morju: bilo je svilen sivo, ob betonski pomol se je prislajala bela jadrnica z ohlapnim belim jadrom. Na pomolu je stala zarjavela dekle v plavih hlačah in rožnati jopici. Lase je imela svetle in spete v preprost konjski rep.

Jurij je ponovil:

»Ali so res kaj boljše? Ali res boljše živijo? Ali živijo bolj človeško?«

Skomizgnil je z rameni in nepremično strmel v dekle s konjskim repom.

»Kaj je človeško? Samo dobro, lepo, plemenito, tovariško? Človek sam s seboj? Človek z drugimi ljudmi?«

Pomislil je, da bi dekle s konjskim repom lahko bila tovarniška delavka ali učiteljica ali novinarka ali študentka.

Jurij se je rahlo nakremžil, kakor da ga je spreletala bolečina.

»Brez drugih ljudi ni mogoče.«

Kdo ve, je spet pomislil, zroč v dekle, ali to dekle sploh razlikuje *bitje od biti, bit od bivanja*. S čim vse nas niso namučili filozofi!

Zdaj se je tudi Jurij ozrl v dekle in v jadrnico. Moški z jadrnice ji je nekaj zaklical. Odzvala se je s smehom - nekaj nežnega je prhnilo v tišino naokoli.

»Mogoče je samo letoviščarska sprijetka,« je zagodrnjal Jurij.

»Čedna je,« je odgovoril in se nasmehnil.

»Trideset let,« je z grlenim glasom rekel Jurij, kakor da se je na nekaj spomnil. »Ves čas sem bil prepričan, da se človek spreminja. Zdaj ne vem več, ali se je res kaj takega moglo zgoditi. Elvira se je res spreminila, samo kako... kar v grlu me stisne, če se spomnim na to.«

»V tridesetih letih smo se tudi postarali,« je odgovoril in se delal, kakor da ni slišal pripombe na Elvirin račun.

Dekle s konjskim repom je stopila na rob pomola in počenila.

Gledal jo je in pomislil, koliko nežnosti je v njenih gibih. Moški v jadrnici je vstal, zdaj je lahko videl, da je bradat in bel v obraz. Krilil je z dolgima rokama in se z jadrnico vred za spoznanje gugal.

»Elvira,« se je oglasil Jurij, »je bila nekoč ena sama nežnost in občutljivost. Postala je rezka, odločna, samosvoja. Kakor da jo veseli, da je lahko kdaj pa kdaj neusmiljena. Da lahko uveljavi kako svojo misel, ne da bi se s komer koli posvetovala. Najmanj pa z menoj.«

»Sebičen si,« mu je rekel. »Zaverovan vase. Užaljen si, če se kaj zgodi brez tebe. Kakor da se ne bi smelo.«

»Hvala,« je hitro odgovoril Jurij in se zasmel. »Zmeraj sem bil tak. Nikoli nič boljše. Človek kot središče in smisel vesolja. Jaz kot središče sveta okoli sebe. Stara sola, kaj hočeš. Nismo se strinjali s svetom, kakršne je bil, in zdaj se še zmeraj ne moremo docela strinjati.«

Bradač je v jadrnici zvil jadra, jo privezal za obroč na pomolu in splezal nanj. Sedel je na tla in kakor mimogrede pobožal čepčo dekle po laseh.

»Lepo,« je zamrmral in Jurij se je spet ozrl za njegovim pogledom. »Mladi ljudje se imajo radi.«

»Včasih,« je rekel Jurij. »Zlasti kadar se ne žrejo med seboj in si ne povzročajo sivih las.« Nasmehnil se je in se popraskal po siveh laseh za uhlji. »Zejen sem,« je dodal. »Nekaj moram popiti.«

Po obzoru se je neslišno premikala velika tovarna ladja, podobna sivi senci.

Nenadoma se je počutil nekako odveč sredi vse te dopustniške lenobnosti.

»Ljudje morajo delati,« je zamrmral. »Poučim se, kakor da meni ne bi bilo treba delati - razen tega mesca, ko se lahko prepuštam lenarjenju.«

Jurij je vstal, potisnil železno mizico od sebe, prislonil stol, na katerem je sedel, k njej in se ozrl v nebo. Medtem se je bilo popolnoma zjasnilo.

»Ponoči je malo deževalo,« je rekel. »Zbudil sem se in dolgo postušal, kako se dež pogovarja po žlebovju. Elvira je zjutraj ugotovila, da je v zraku veliko vlage. Ona jo zmeraj čuti že prej in pozneje, ko je sploh ni več. Skorajda iz same vode smo in vendar smo občutljivi za vlago. Pravzaprav samo mehur, poln vode. V njem se za časa dopusta misli obračajo od stvarnega k nestvarnemu.«

Dekle na pomolu se je z roko naslonila bradaču na ramo in vstala. Potem je z roko pokazala nekam daleč - kdo ve kam - in se obrnila. Zdaj jo je videl v obraz. Širok obraz, ki se mu je poznalo poletno sonce. Najbrž ima svetle sive ali plave oči, je pomislil. Že dolgo, je pomislil, nisem nobene poljubil na oči.

Ko sta malo pred sončnim zahodom Jurij in Elvira odhajala na sprehod po pešeni poti na grič, obrabsl s košatimi pinijami, je sedel na terasi doma in gledal za njima. Jurij je bil v kratkih sivih hlačah in beli majici, Elvira v lahki svileni oblecki, v kateri se je njeno osončeno telo premikalo mačje gibko in lenobno. Lepa je, je pomislil, niti malo taka, kot si misli Jurij. Korakala je ob Juriju in pazila, kam stopi v nizkih belih čevlji. Včasih si je vzdignila dlan nad oči, kakor da jo slepi orožna večerna svetloba. Potem se je obrnila, se ozrla k njemu in mu komaj opazno pomahala z roko.

Povabila ga je bila, naj gre z njima, a se mu ni dalo. Zazdelo se mu je, da bi jima bil odveč, da bi bil za masilo v čudni napetosti, kakršno je začutil med njima zadnjih nekaj dni.

Zdaj se mu je zdel njen zarjaveli obraz tesnobno nasmehljan. Njene oči kakor da od daleč kličejo na pomoč. Ali samo izzivajo ali se poigravajo. Včasih se mu je zazdelo, da so je v obraz same oči - velike, nerazumljive, sive, polne nepričakovanih vprašanj ali še bolj nepričakovanih odgovorov. Lase je imela gladko počesane nazaj in zadaj spete z velikim roženim glavnikom starinskih oblik.

Jurij je vtaknil roke v žepa in nekaj spreporil. Za trenutek se je ustavil, se zagledal v temne krošnje pinij in nato spet k morju spodaj. Ležalo je ob bregu kot pomirjeno božanstvo zapeljivosti in zahrbtnosti.

Morje, si je rekel in zrl za njima.

Poznal jo je deset let, odkar sta bila z Jurijem skupaj, in letos se mu je prvič zazdelo, da se je zares spreminila. Razcvetela se je, je pomislil in se nasmehnil, ko se je spomnil, da bi to utegnili biti jesensko cvetenje. V spominu so se mu obudile podobe iz časov, ko se je Jurij odločil, da se oženi. Polnih pogovor na tivolskem sprehodu, neslišni labodni na ribniku, srečno zadovoljstvo, ki je velo iz Jurijevih besed, ko je pripovedoval o Elviri. Deset let je mlajša, je takrat vzkliknil, a kaj neki pomeni deset let? Človeško življenje se je podaljšalo.

Spomnil se je ohceti, kdaj pa kdaj so zapeli če se bom oženil, se bom poletil, plesa, pitja, truščja, Elvira je bila nekam drobena v srebrnobelem kostumu in z velikim belim cvetom v temnih laseh, njen oče, ki se je ves čas oziral vanjo, se mu je zdel si ik širokih ramen in lopatastih rok. Klicali so ga polkovnik in menda je bil res upokojen partizanski polkovnik. Kdaj pa kdaj si je pogladil osivele košate brke in povedal sosedu pri mizi, bledemu možaku srednjih let, da je njegova hči šolana ženska in da dobro ve, kaj je ženska enakopravnost. Njemu se je takrat zdela čedna, plaha, nekam izgubljena med hrupnimi ljudmi, ki so se veselili kdove česa in kdaj pa kdaj neubrano zapeli.

Medtem sta se Jurij in Elvira že vzpenjala na grič. Od daleč je bilo videti, kakor da se spotoma pogovarjata. Jurij je kdaj pa kdaj obstal, se ozrl nazaj, k morju, in nato spet stopil po kamniti potki.

Spomnil se je, da je na njuni ohceti ves večer plesal. S črnolasko, ki ga je venomer zapeljevala s telesom in z besedami, vendar je bilo njeno zapeljevanje podobno obljubam, kakršne se mu z njo ne bi mogle izpolniti. Odgovarjal ji je smeje se, z rahlim posmehom, ki ga očitno ni mogla doumeti, in ko se je že proti jutru po angleško pobral, je pazil, da ne bi bil preveč pijan in da ga ne bi kdo zadnji trenutek pridržal.

Pozneje je še nekajkrat srečal njene velike, užaljene oči, in vsakokrat se mu je zdelo, da je dobro storil, ko se ji je izmuznil. Preveč je govorila, je zdaj pomislil, preveč obljubljala, loteval se ga je neprijeten občutek, da jo ima, da bi ga nemudoma odpeljala v posteljo in mu tam vsilila svoje bohotno telo.

Računovodkinja ali kaj. Temni lasje, za spoznanje izbuljene, a lepe temne oči. Lepa mesnata usta in veliko besed, od katerih ni nobena imela pridihla izvirnosti. Vse sem že slišal, vse je že kdove kolikokrat izgovorila. Vse je bilo že znano, obrabljeno, udomačeno, zoprno. Plesala je izvrstno, se premikala z živalsko spretnostjo in gneči, polni vresečih zvokov z magnetofonskega traku, in njemu se je kdaj pa kdaj zazdelo, da je vse to skupaj samo maškarada, prirerjena za pustni čas, ki je bil že daleč. Elvirin oče pa je zatrjeval *moja hči je šolana ženska*, kakor da bi hotel to poudariti zaradi nekoga drugega, morebiti zaradi kake druge ženske, ki ni bila šolana ali vsaj ne tako kot njegova hči.

Opolnoči je bil že ves zaripel v obraz, sosedje ga niso več razumeli, kaj pripoveduje, in potem je kar na lepem izginil.

Jurij je bil tisto noč sijoč. Videti je bilo, da se zadržuje, da ne bi začel vriskati, z vsakomur je bil ljubezljiv in niti enkrat ni spregovoril o splošnih resnicah, s kakršnimi radi olepšavamo svoje vsakdanjosti. Človek je dober. Človek je slab. Človek je človek. Ljudje smo tudi živali. Ljudje smo družbena bitja. Moški imamo najrajši ženske in otroke in ženske moške in otroke. Kdo bo koga, kdo bo kaj.

Bil sem birokrat, je nenadoma pomislil, in črnolasa dekle, ki me je vabila, je bila mogoče za spoznanje tečna, a prisrčna. Užalil sem jo brez potrebe. Bila je vesela,

svoje veselje je želela samo zaokrožiti, kakor to delamo ljudje že tisočletja.

Jurij in Elvira sta izginila med grmovjem, bilo je ribodivje, in nato med pinijami. Skrivenčene, temne, košate, podobne nabreklih zgodbam iz starih časov. Morje se je svetlikalo, robovi obale so porledi, sonce nekje onstran griča se je potapljalo v vodo. Čakal je, kdaj bo voda zavrcčala, a ni, in se smehljaj, potopljen v potuhnjen mir, ki so ga povzročili sonce, kopanje, preveč spanja ali rahla omotičnost, kadar je popil steklenico istrskega vina.

Ob pol treh ponoči si je z balkona z daljnogledom ogledoval Mesec. Bil je skoraj bel na sinjem nebu, kraterji na njem so bili videti kot sivkasti madeži. V njih je razložil višine od dolin in ravnin. Kozav je, si je rekel, kozav. Blešči se od daleč, z izposrejen svetlobo, drugače bi bil podoben mlriču s kozavim obličjem.

Ko je uagnil daljnogled z oči, je kozavo izginila. Bleščeči se srebrnik je bil videti vesel, svetel od množične rabe, niti malo zamišljen nad svojo dolgočasno usodo.

Ilustrirala Cita Potokar

kazimierz debnicki

pomilostitve ne bo

Poljski prozaik, publicist, filmski kritik in mladinski pisatelj Kazimierz Debnicki (rojen leta 1919) je debutiral leta 1954 z zbirko novel *Opowiadania świąteczne* (Svetokriške novele). Do sedaj je izdal več kot deset knjig: romanov, novel, reportaž in mladinskih del. *Novela Pomilostitve ne bo* je prevedena iz njegove zadnje zbirke *Obszar niewypowiedziany* (Neizpovedan prostor, 1978).

Hčerina prijateljica je sedela na divanu. Kadila je in molčala. Ogledovala si je rahlo osivelega moškega in v mislih nekaj preštevila.

- Kar sam ti bom povedal, jo je prehitel. Natančno enatrideset let. Nasmehnil se je. - Vem, ampak tega nisem mislila. - Kaj pa potem? - Da bi bilo v redu. - Kaj naj bo v redu? - Tisto, med nama. - Nisem tako prepričan, da bi sploh kaj bilo.

- Lahko, da nisi prepričan, pomislil pa si, ne? Kar priznaj, da si pomislil! - Na srečo, moje misli še niso tvoja dolžnost. - Ampak včasih misliš tako zelo, da je kar videti. - Tudi to še ni dolžnost. - Nehaj s temi dolžnostmi. Me sploh ne zanimajo. - Kaj pa te zanima, Marta? - Ti. In da bi bilo že enkrat v redu. - V redu? - V redu, ja. Zelo lahko se ga je nažreti, več. In kaj potem, če lahko. Kaj se iz tega izčrni. Kakšen imeniten maček. - In kaj je po tvojem v redu? - Kot bi ne vedel? - Vsak ve po svoje. - Že mogoče. Jaz pa natančno vem: ne kar tako brez povezave in v rožicah in v beznici in ne vem, kje še. Naj bo začetek, naj bo jedro, če že mora biti konec. Ne pa kar po domače: noge narazen, noge skupaj, pa zdravo, punca! - Prihrani si prepričevanje. V mojih letih, veš...

- Nehaj pridigati o svojih letih. Me sploh ne zanimajo. - To je pa zelo lepo od tebe, Marta, ampak jaz te imam rad. - Vem. Všeč sem ti. Tudi to vem. In med nama naj bo vse v redu. To ti rada. - No in? - Danes bom ostala pri tebi, prav? - Prikimal je. V očeh se mu je zalesketal drobec dvoma. - Se česa bojiš? - Teh enatridesetih let razlike. - Neumnost. Zame jih sploh ni. - So pa zame. To je, veš, velika preizkušnja. - Ali si imel dosti priložnosti, da bi se preizkusil? Na tem področju? - Prav zato... - Tudi mlajši niso zmeraj v redu. Zatakne se kaj in konec. Dekleta tudi. - Zdaj ti bom pa jaz odgovoril po tvojem receptu: ne zanima me, kako gre drugim, zanima me samo, kako bo šlo meni. - Je bilo kdaj kaj narobe? - O, ja. Hudičevo ostuden občutek. In z leti vse bolj ostuden in neumen. Človek se vedno bolj boji, da se ne bi osmešil. - Ne boj se. Vsaj enkrat se ne boj. Z mano. - Ampak prav s tabo se bojim. - Zakaj? - Ne veš? Tudi jaz bi rad, da bi bilo v redu, če že mora biti. - Preobleci se. Ne bodi no tako uraden: v suknjiču, s kravato. - Sleklet je suknjič, srajco. - Imaš tako zabavne rožnate lise po vsem telesu, kakor bi se predolgo in preveč živčno grel na soncu. - Mene so predolgo in preveč živčno grel. - Kdo? - Nemci. Padel sem v zasedo. Najprej granate, potem avtomati, za poslástico pa še metalec ognja. Samo jaz sem ostal živ. S

tem brazgotinastim gobcem in s temi hudičevimi lisami. Zato se tudi ločim. Potem ni videti. Jeseni, ko ogorelost pomine, se spet pojavi vsa ta svinjarija. - Nič ne vem o vojni. - In prav je tako. Puncu tvojih let so živo sežgali. Naš bataljon je bil nekaj kilometrov proč. Prišli smo prepozno. - Je bilo v Bieszczadih. - Ja. - Lepo je v Bieszczadih. Nekajkrat sem bila tam v Vladom, veš, s tistim svojim zaročencem, ki sem ga potem pustila. - Vsa sreča, da si bila tam po tridesetih letih. - Ne vem, če sreča, kurba... - In zakaj tako rada preklinjajo? - Ne veš? - Ne vem. Mislim, da si v resnici sentimentalna... Samo maska, ne? je dodal. - Maska, ja. Vsi moji znanci preklinjajo. Počutiš se močnega, trdnega. - Kam greš? - Samo oprhalo se bom. - Ostal je sam. Udobno se je zleknil v fotelj. Gledal je skozi okno na večerno mesto, ki je utripalo v napisih. Pomnil je še, kakšna revščina je bila, sivina, razvaline. Tudi tiste čase je ljubil. In česa ni storil, napisal. Tudi sredi obupa in porazov. In tudi v upanju. Zavznil je telefon. Oglašila se je hči. - Imaš kakšno pijačo, ata? - Vino. - Tudi pijača. Takoj bomo prišli. Je Marta pri tebi? - Kako pa veš? - Rekla je, da se bo oglašila. Kaj pa počenja? - Pod prho je. - Čednost pa taka. O, madona, ata, ti imaš pa res srečo s čistimi puncami. - Zakaj nisi v gledališču. - Ker danes ne nastopam. No, ata, vsak trenutek nas pričakuje. Odložila je slušalko in niti vprašati ni mogel, koliko jih bo prišlo. - Veronika bo vsak čas tu, je rekel, ko se

je Marta - ogrnjena v kopalni plašč - vrnila iz kopalnice. - S kom? - Kako naj vem? - Najbrž z Vojtkom in s Pierrom. - Kar z obema? - Saj jo poznaš. - Še vedno premalo. - Ti, veš kaj, ali je res, da imaš toliko odlikovanj? - Ne vem, če toliko, ampak imam... In kaj potem? - Jih lahko pogledam? - Če že hočeš, ampak - ali je to pomembno? - Pomembno. - Pokazal ji je predal v pisalni mizi. Odprla ga je in po vrsti jemala iz njega rdeče škatlice. - Je to spomenica? - Ja. - In to tudi? Ampak pri pokojnini se ne pozna? - Kam greš? - Cista čast? - Cista. - In zakaj si jih dobil? - Kako naj vem. Enega za to, kar sem zares naredil, drugega za to, kar - na srečo - nisem storil, tretjega - sam ne vem za kaj, najbrž za lepšo prihodnost. - Eee, tako samo govoriš. Za vsako ceno hočeš biti skromen. - Tudi to je maska. - Pogledila je odlikovanja. Gledala je osivelega moškega. Imela je izzivalen, vabljiv pogled. Iz predsobe sta zaslišala gong. Prišla je Veronika. Z dvema mladeničema. Posedli so se. - Zdravo, zdravo, kako gre kaj? V dobri formi, ne? - Tako so začeli. Popili so vino, do zadnje kaplje. In Veronika je vprašala: - Nimaš nič več? - Nič. - Hudiča, žejna sem. Popila bi kaj, kurba! Bi ne šli v SPATIF (Kratica društva

poljskih gledaliških in filmskih umetnikov - op. prev.)? - Ampak brez mene. Veš, da ne prenesem tega lokala. - To ni lokal, ampak klub. Zvrnemo kozareček in že boš nazaj. - Ne. - Ne vem, kaj naj naredim s tabo, ata. V SPATIF ne, mogoče pa k Odtoku? Za boga, ata, kje si vendar svoje dni varal tisto moje mamo? - V SPATIF že ne. Ampak, vprašajmo se, kdo je koga varal. - Vem, vem, pravi čudež, da si tako dolgo zdržal z njo. Jaz kar zbolim, če jo samo pogledam. Takoj imam vsega dovolj. Vsi so bruhnilli v smeh. Razen osivelega moškega. - No, kaj? Gremo? je vprašala Veronika. Osiveli moški je pogledal Marto. Veronika pa ji je kar naravnost povedala: - Ti, Marta! Mene že glava boli... Greš z nami? - Obotavljala se je. - Pa bi mogoče vseeno šel, je vprašala moškega. - Ne. - Rada bi kaj popila. - Skomignil je z rameni. - Pojdi, Marta! Hitro se obleci in gremo! je priganjala Veronika svojo prijateljico. - Mora iti, mar ne? Kar povej ji! Ni odgovoril. Ko pa ga je Marta vprašujoče pogledala, ji je pokimal in pomežniknil. Oblekla se je in stopila predenj. Rahlo jo je poljubil. - Dobro se zabavaj, je rekel. - Vidiš, se je pritožila, ni nama dano. Ni odgovoril. Niti pogledal je ni, ko je odhajala. Šele ko so utihnili koraki na stopnicah, je zaklenil vrata. - Počasi je stopal k pisalni mizi. Vrgel je odlikovanja v predal in ga zaprl. Sedel je v fotelj. Ni več gledal mesta. Imel je zaprte oči.

Prevedel Tone Pretmar